

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**
Факультет (ННІ): гуманітарно-педагогічний

УДК

ПОГОДЖЕНО **ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ**
Декан факультету (Директор ННІ) Завідувач кафедри

(назва факультету (ННІ))

(назва кафедри)

(підпис)

(ПІБ)

(підпис)

(ПІБ)

20__р. 20__р.
МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: **Соціально-психологічна реабілітація дітей з інвалідністю в умовах інклюзивного середовища**

Спеціальність: Соціальна робота
Освітня програма: Соціально-психологічна реабілітація
Орієнтація освітньої програми

(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Гарант освітньої програми

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи

(науковий ступінь та вчене звання)

(підпис)

(ПІБ)

(науковий ступінь та вчене звання)

(підпис)

(ПІБ)

Виконала

Заболотня К.В.

(підпис)

(ПІБ студента)

Чекаль Л.А.

КИЇВ – 2021

ЗМІСТ	
ВСТУП	4
РОЗДІЛ I Теоретичний аналіз досліджуваної проблеми	7
1.1 Зміст поняття «соціально-психологічна реабілітація дітей з затримкою психічного розвитку».....	7
1.2 Соціально-психологічний супровід дітей з затримкою психічного розвитку	13
1.3 Інклюзивне навчання, як принцип забезпечення права на освіту	18
РОЗДІЛ II Методичні аспекти соціально-психологічної реабілітації дітей з затримкою психічного розвитку в умовах інклюзивного середовища.....	23
2.1 Особливості системи надання освітніх послуг дітям з затримкою психічного розвитку.....	23
2.2 Індивідуальний навчальний план реабілітації дітей з затримкою психічного розвитку в умовах інклюзивного середовища.....	28
2.3 Сутність та критерії оцінювання учнів з особливими освітніми потребами	36
РОЗДІЛ III Емпіричне дослідження реабілітації дітей з затримкою психічного розвитку поряд з однолітками та особливості напрямів реабілітації... ..	44
3.1 Підбір та опис дидактичного матеріалу для учнів першого класу, які мають затримку психічного розвитку	44
3.2 Розробка реабілітаційної (корекційної) програми для дітей із затримкою психічного розвитку в умовах інклюзивного середовища.....	49
ВИСНОВКИ	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	64
ДОДАТКИ	69

НУБІП України

НУБІП України

ВСТУП

Діти із затримкою психічного розвитку на сьогоднішній день є найчисельнішою групою серед тих, яким необхідна спеціальна допомога в процесі навчання та соціально-трудової адаптації. В більшій мірі це є контингент таких дітей, особливо в початкових класах, яким важко дається освоєння навчального матеріалу. Через це вчасна допомога та корекція дано специфіки в розвитку дітей є вирішенням проблеми шкільного невстигання.

Знання про затримку психічного розвитку дозволяють розглядати дану проблему як межовий стан психічного розвитку. Він характеризується розладами емоційно-вольової та інтелектуальної сфери. З часом, якщо дитині не надається своєчасна психологічна допомога, то у неї можуть спостерігатись негативні зміни особистості.

Психолого-педагогічна наука вже протягом тривалого часу займається вивченням проблеми затримки психічного розвитку дітей молодшого шкільного віку.

Питаннями діагностики та корекції цієї вади першими почали займатися дефектологи (Н.А. Бастун, І.Д. Бех, В.І. Бондар, Т.П. Вісковатова, Т.О. Власова, Т.Д. Ілляшенко, К.С. Лебединський, В.І. Лубовський, І.Ф. Марковська, В.Ф. Мачихіна, М.С. Певзнер, М.В. Рождественська, Т.В. Сак, С.О. Тарасюк, У.В. Ульяшкова, Ц.О. Циціна та ін.).

Дану проблему активно вивчали також у загальному психолого-педагогічному напрямку (Т.Ю. Андрющенко, А.М. Богуш, Т.В. Карабанова, Н.Ю. Максимова, Н.О. Менчинська, Є.Л. Мілютіна, Л.Н. Носкова, В.Н. Піскун, В.М. Ямницький та ін.), були розроблені методи компенсуючого навчання (Г.Ф. Кумаріна, Є.М. Мастюкова та ін.), визначалися засоби реабілітації розумової працездатності дітей (К.Д. Корольова, М. Раттер та ін.).

Психологічний супровід інклюзивного навчання та виховання потребує додаткової професійної підготовки та планування, а також контактів з фахівцями, які можуть надати відповідну допомогу. Таку допомогу батькам, практичним

психологам та педагогам надають психолого-медико-педагогічні консультації (ПМПК), які являють собою методичні установи освітньої системи і здійснюють різнопланову роботу, а саме консультативну, психолого-педагогічну, методичну, розвивальну, профілактичну, аналітичну, прогностичну, просвітницьку роботу. Як правило, саме психологічна служба закладу – це ініціатор звернень батьків до ПМПК. Виновок даної служби є своєрідною рекомендацією, щоб дитина могла отримувати допомогу в закладі де вона навчається чи безпосередньо в ПМПК.

Складати програму психологічного супроводу можна лише після того, як проведено ретельне психолого-педагогічне обстеження всіх дітей. Психологічний супровід є способом діяльності практичного психолога, метою якого є сприяння суспільства у вирішенні великої кількості проблем, які породжує соціальне життя людини. Питання психологічного і соціального супроводу дітей знаходиться на перетині функцій багатьох спеціалістів, а тому не можуть бути віднесені до сфери професійної діяльності виключно одного фахівця.

На сучасному етапі спостерігаються суттєві досягнення та успіхи у процесі вивчення особливостей дітей із затримкою психічного розвитку. Але, незважаючи на це, проблема затримки психічного розвитку дітей є найбільш актуальною психолого-педагогічною проблемою, яка потребує ретельного вивчення.

Виходячи з цього, визначимо мету, завдання, предмет, метод і структуру вивчення цієї проблеми.

Об'єкт дослідження – соціально-психологічна реабілітація дітей з інвалідністю як психолого-педагогічна проблема.

Предмет дослідження – особливості реалізації соціально-психологічної реабілітації дітей з інвалідністю в умовах інклюзивного середовища.

Мета дослідження - теоретично вивчити і проаналізувати особливості соціально-психологічної реабілітації дітей з інвалідністю в умовах інклюзивного середовища.

Відповідно до мети в процесі дослідження вирішувались наступні завдання:

НУБІП України

1) розкрити зміст понять соціально-психологічний супровід та «соціально-психологічна реабілітація дітей із затримкою психічного розвитку»

2) розглянути методичні аспекти соціально-психологічної реабілітації дітей із затримкою психічного розвитку в умовах інклюзивного середовища

НУБІП України

3) проаналізувати сутність та критерії оцінювання учнів з особливими освітніми потребами;

4) розробити реабілітаційну програму для дітей із затримкою психічного розвитку в умовах інклюзивного середовища

5) підвести підсумки роботи.

НУБІП України

Гіпотеза дослідження: психологічні особливості дітей із затримкою психічного розвитку піддаються вивченню за допомогою проєктивних методик.

Наукове і практичне значення роботи. Сьогодні відомо, що такі діти є майже в усіх класах загальноосвітніх шкіл, у кожному класі початкової школи. Проте для точнішого уявлення масштабів відповідної корекційної допомоги цій категорії дітей необхідне здійснення їх моніторингу серед учнів.

НУБІП України

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ I. Теоретичний аналіз досліджуваної проблеми

1.1 Зміст поняття соціально-психологічна реабілітація дітей із затримкою психічного розвитку

НУБІП України

Сучасні вимоги до освіти підростаючого покоління можна реалізувати при диференційованому підході до змісту, мети і термінів засвоєння освітнього стандарту.

Чимало вчених вважає, що основна причина неуспішності людини на основному етапі набуття – недостатній рівень вмінь і навичок навчальної діяльності на початкових етапах навчання. Серед учнів, яким досить важко адаптуватись та навчатись в школі, особливе місце посідають діти, в яких немає яскраво виражених сенсорних відхилень та порушень мовного та інтелектуального розвитку. Діти ж, які уже в початковій школі через різні причини не можуть за відведений термін і в потрібному обсязі засвоїти початкову інформацію, за даними різних авторів коливається від 2 до 30 %.

НУБІП України

У всьому світі кількість таких дітей зростає з кожним роком, і проблема їх навчання та виховання – це найактуальніша психолого-педагогічна проблема. Різні країни світу використовують різні терміни для позначення порушень розвитку. У Західній Європі і США користуються терміном «діти зі специфічними труднощами у навчанні». На нестрадянському просторі їх називали «діти із тимчасовою затримкою психічного розвитку», а сьогодні «діти із затримками психічного розвитку (ЗПР)». У таких школярів поєднуються недостатня сформованість здібностей до засвоєння знань з послабленим соматичним і психічним здоров'ям [18, с. 6].

НУБІП України

В Україні формою диференційованого навчання таких дітей стали класи вирівнювання для дітей із затримкою психічного розвитку у загальноосвітніх школах. Як правило, у таких класах діти навчаються за спеціальною програмою і після закінчення початкової школи 50% готові до навчання в масових 5-х класах і вчасно закінчують 9-й клас. Не зважаючи на це, таким дітям необхідна подальша психолого-педагогічна корекція та психологічний супровід протягом усього терміну навчання, при цьому не беручи до уваги дітей, які страждають супутніми

відхиленнями у стані психосоматичного здоров'я. Зміни, які останніми роками відбулись в загальноосвітній школі, привели до інтенсифікації навчальних програм, створили передумови для формування психологічного дискомфорту, що природно призводить до виникнення комплексних труднощів навчання та погіршення дитячого психічного здоров'я.

Постає гостра потреба у вивченні та розробленні напрямів психологічної допомоги дітям. Актуальність цього полягає в тому, що до сьогоднішнього дня залишається не вивченим питання своєчасної кваліфікованої діагностики порушень психічного здоров'я дітей, а також відсутні умови для повноцінної корекції труднощів, які виникають в процесі виховання та навчання. На жаль, у теперішній час через відсутність державної системи реабілітації дітей реабілітаційний процес не скоординований серед закладів охорони здоров'я, соціального захисту та освіти.

Психологічна реабілітація – це комплекс заходів, метою яких є відновлення, компенсація та корекція порушень психічних функцій та станів. Також її вважають процесом, який сприяє адаптації дитини до певних соціальних умов. Процесом реабілітації передбачено не тільки корекція та ліквідація дефекту, а також розвиток інших функцій та компенсація. У даному випадку опорою реабілітації є компенсаторні процеси, і вона спрямована на оптимізацію їхнього перебігу [9, с.315].

Основними методологічними принципами реабілітації є: апеляція до особистості та її ресурсів; єдність психосоціальних та біологічних впливів; різні умови організації реабілітаційного процесу (соціологічні, психічні, сімейні); апеляція до особистості та її ресурсів; організація взаємодопомоги у ході реабілітації; послідовність та ієрархічність процесів реабілітації, коли попередні отують основу для наступних. В корекційній роботі також варто приймати до уваги явище сенситивності, яка являє собою особливу часову характеристику розвитку особистості. Згідно з теорією системогенезу вікова сензитивність – це період між соціальними та біологічними факторами.

Серед умов ефективної психологічної реабілітації серед дітей із ЗПР, як правило, виділяють системний підхід. Оскільки механізми визначення різних

порушень та програма психореабілітаційної роботи, яка будується на їхній підстав, можна визначити лише з позиції теорії системного підходу. Основою стратегії розвитку дітей із затримкою психічного розвитку вважають реабілітаційний процес.

Ним передбачено визначення якісних та кількісних співвідношень генетичних, соціально-психологічних системних рівнів та встановлення їх взаємозв'язку. Визначеність психічного розвитку передбачає аналіз взаємодії біологічного і соціального — як ланцюгів системної детермінації єдиного процесу розвитку [29, с. 164].

Таким чином, реабілітаційна робота з дітьми із затримкою психічного розвитку, яка будується на вищезгаданих методологічних принципах, має системоутворюючу функцію, яка і забезпечує процес розвитку. У даному випадку психологічну реабілітацію розглядають як рушійну силу психічного розвитку дітей із ЗПР. У вітчизняній психології традиційним став погляд, що за нормального розвитку рушійною силою виступає процес навчання. Для дітей із затримкою психічного розвитку функцію системоутворюючого фактору повинні виконувати реабілітаційні впливи. Оскільки саме вони створюють специфічну соціальну ситуацію розвитку для такого типу порушень.

Реабілітація є процесом активної взаємодії дитини та психолога. Також її розглядають як тривалі та цілеспрямовані впливи, які є найбільш бажаними в сензитивні періоди, у процесі яких необхідно залучати увесь потенціал психічного розвитку особистості. Основною ознакою даних періодів вважається якість соціального досвіду, який є важливим для адекватного розвитку, хоча сензитивні періоди і не зводяться лише для активного сприйняття соціальних впливів. Як уже зазначалось, в першу чергу, це періоди стійкого балансу між соціально-середовищними та генетичними факторами. Несформованість або селективне виникнення генетичних чи соціальних факторів можуть призвести до різного роду порушень розвитку. Коли мова йде про дизонтогенез, де вже існують дифіцитарні лінії розвитку, то цей дисбаланс генотип-середовищних впливів збільшує вже наявні порушення. Таким чином, сензитивні періоди є тим резервом, беручи до уваги який можна досягти багато позитивних змін процесу розвитку загалом, або розвитку

окремих функцій психіки. Варто також зауважити, що для різних типів затримки психічного розвитку є відповідні часові характеристики сензитивності. Початок та тривалість сензитивних періодів, як відомо, визначаються не віком, а фізичною зрілістю структур психіки.

Процес психологічної реабілітації будується згідно з такими методологічними принципами:

- принцип єдності діагностики і корекції. Як правило, завдання корекційної роботи можуть бути правильно поставлені лише на основі комплексної діагностики з оцінкою резервів потенційних можливостей дитини;

- дитячу реабілітацію необхідно проводити у максимально широкому контексті відносин (дитина-сім'я, дитина-однолітки, дитина-освіта та виховна системи);

- реабілітаційна робота повинна бути побудована, враховуючи системний підхід до здійснення реабілітаційних заходів і ґрунтуватися на оцінках механізмів причинно-наслідкової зумовленості.

- процес реабілітації повинен мати безперервний та послідовний характер, а також здійснюватись до повного відновлення чи компенсації порушених функцій

[11]. Процес реабілітації повинен бути супроводжений принципом індивідуального підходу до дітей, який враховує соціальні фактори розвитку дитини, а також стан функцій її психіки. Окрім цього, організацію корекційного процесу необхідно здійснювати на основі принципів корекційної педагогіки. Також корекція повинна передбачати розуміння фахівцями основних причин і особливостей відхилень в розвитку психічної діяльності дитини, вміння визначати умови для інтелектуального розвитку учня та забезпечувати створення особистісно-розвивального середовища,

яке б дало можливість реалізувати дитячі пізнавальні резерви.

В даному випадку необхідно брати до уваги особистісний потенціал дитини. Оптимізуючи систему особистісних конструктів, можна набагато швидше побачити трансформації тих процесів психіки, які в більшій мірі перебувають під впливом генетичної детермінації. При цьому система психологічної реабілітації стає

ефективним фундаментом не тільки для оптимізації особистісних особливостей дитини, але й для розвитку когнітивних функцій. Формування адаптивних можливостей дитини знаходиться в залежності від рівня синхронізації генотип-середовищних впливів у системній структурі процесу реабілітації.

Таким чином, можемо зробити висновок, що ефективність психологічної реабілітації залежить від: опори на особистісні ресурси розвитку та внутрішнього потенціалу дитини; дотримання принципу залежності форм, обсягу і послідовності реабілітаційних заходів від ступеня та характеру порушень; наявності діагностично-консультативної служби із залученням різнопрофільних фахівців та своєчасно проведеною діагностикою; різноплановості форм, методів та напрямів психологічної реабілітації залежно від типу ЗПР; активної інтеграції впливів у соціальній системі відносин.

Успіх коректного прогнозування та моделювання результатів реабілітації - аналіз реабілітаційного потенціалу, який необхідно здійснювати у рамках системного підходу.

Як відомо, загальна схема реабілітаційної роботи повинна бути побудована за наступними принципами:

- основні (типові) порушення, що визначають заходи реабілітації;
- основні завдання реабілітації;
- усвідомлення результату;
- основні фактори, які визначають характер реабілітаційної роботи;
- основні методи психологічної реабілітації.

На відміну від навчання в нормі, у процесі реабілітаційного навчання програмується виконання лише дефектних функцій, а не всіх ланок цього ланцюга. Непорушні, в свою чергу, виступають опорою під час виконання заданої програми, тобто цілої серії послідовних дій [28, с. 65]. В даному випадку говориться про «вирощування» слабкої ланки, опираючись на сильні. У ході реабілітації опора на збережені ланки виходить зі складної будови функціональних систем. Суть програми визначається структурою дефекту і щоразу він є різним за різних форм порушень однієї та тієї самої функції. Згідно цього зміст програми повинен носити

вибірковий характер і враховувати розгорнутий алгоритм відновлювальної діяльності, аби не пропустити важливих процедур.

Говорячи про ускладнені форми відставань, а також про порушення певних психічних функцій, психологічна реабілітація перетворюється у реабілітаційно-відновлювальне навчання, яке має свої особливості. Тут навчальний процес здійснюється в напрямі перенавчання і частково або повністю перебудовує уражену функцію — як за рахунок створення нової функціональної системи на базі збережених аналізаторів, так і за рахунок переведення постраждалої функції даної функціональної системи на інший рівень її функціонування. Загальновідомо, що стан психічної функції оцінюється за допомогою аналізів процесів психіки, які розглядають як складові її структури. Те, що можна побачити в зовнішніх проявах чи ознаках, визначає і внутрішній стан, завдяки якому породжуються зовнішні прояви.

Таким чином, психологічна реабілітація завжди починається з діагностики, визначення рівня розвитку психічних процесів, а згодом — корекції чи відновлення, якщо в цьому є необхідність.

При таких формах корекції необхідно конкретно ставити завдання відновлення, які повинні бути похідними від відновлювального навчання. Приклади відновлювального навчання О. М. Леонтьєва, О. В. Запорожця та інших вчених демонструють, що краще може відновлюватись певна функція лише при діяльності самої людини, знятті внутрішніх установак, які їй заважають [27, с. 60].

Реабілітаційній роботі повинен передувати аналіз наявного порушення, а саме визначення первинного дефекту. Оскільки первинне порушення будь-якого компонента, що входить до складу дефектної функції, визначає певну структуру викликаного порушення, уточнення змісту якого є необхідним для постановки завдань відновлювального навчання. Необхідно при цьому активно використовувати можливості найбільш міцних та цілісних форм діяльності.

1.2 Соціально-психологічний супровід дітей з затримкою психічного розвитку

Проблема затримки психічного розвитку (далі ЗПР) є надзвичайно важливою та актуальною на сьогоднішній день, тому її дослідженням займається багато спеціалістів: лікарі, педагоги-дефектологи, психологи, соціальні працівники. Проте, не зважаючи на те, що існує чимала кількість наукових досліджень, присвячених даній проблемі, до сьогодні її аспекти залишаються недостатньо вивченими та розкритими, не визначена також роль психолога у наданні психологічної допомоги дитині з ЗПР. Роботу психолога з дітьми, у яких є певні відхилення у розвитку, відносять до спеціальної психологічної допомоги, оскільки така діяльність носить нестандартний характер. Головною складовою у системі психологічної допомоги дітям із порушеннями розвитку вважається психологічний супровід.

Як показує аналіз діяльності практичних психологів, найчастіше основні труднощі пов'язані з організацією їх роботи. Останнім часом були розроблені нові методологічні та теоретичні підходи до організації та утримання спеціалізованої психологічної допомоги. Аспекти цієї проблеми висвітлені у працях М. Ільїної, О. Лебедевої, І. Мамайчук, В. Нікішиної, Р. Овчарової, М. Семаго, Н. Семаго, У. Ульянової та інших.

Основою діяльності психологічної служби є супровід дитини в процесі її навчання, що дозволяє впровадити шкільну психологічну діяльність в навчальний процес. Уможливорюється об'єднання педагогічної та психологічної практики, фокус яких припадає на особистість учня, на створення сприятливих психолого-педагогічних та соціальних умов для її успішного навчання та розвитку.

Сучасними ученими теж було проаналізовано теоретичні та методологічні аспекти психологічного супроводу. Серед них виділяються наступні: М. Барднер, М. Бітянова, О. Козирева, О. Обухова, І. Ромазан, Т. Череднікова А. Асмолов, Е. Александровська, А. Березін, Л. Газман.

І. Дубровіна, І. Котов, С. Кривцов, А. Лідерс, Є. Шиянов та ін. Надзвичайно багато уваги в цих працях відведено напрямам, методам, механізмам, способам й умовам надання психологічної допомоги й підтримки.

На сьогоднішньому етапі спеціальна психологія налічує ряд праць, які присвячуються питанням психологічного супроводу дітей та підлітків з порушеннями розвитку (М. Семаго, Н. Семаго, Л. Гречко, В. Кобильченко, М. Малофеев, І.

Мамайчук, Л. Шіпіцина та ін.). У них йдеться мова про те, що психологічна допомога дітям з проблемою у розвитку суттєво відрізняється від допомоги здоровим дітям за динамікою процесу, а також за цільовою спрямованістю [10, с. 170].

Відсутність чітких напрямів психологічної допомоги та неадекватний підбір психотехнічних прийомів можуть негативно вплинути на подальший психологічний розвиток дитини, спровокувати виникнення труднощів процесі роботи з нею педагогів і батьків. Психологи на практиці використовують різні психотехнічні прийоми без урахування форми захворювання, рівня розвитку пізнавальних процесів і особливостей емоційної сфери дитини. На сьогоднішній день питання психологічної допомоги дітям і підліткам з порушеннями розвитку є недостатньо розробленими.

Як демонструє досвід роботи, правильно підібрані методи психологічної допомоги з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей дітей та підлітків з проблемами в розвитку позитивно впливають на динаміку їх психологічного та особистісного розвитку. Психологічна допомога дітям з проблемами психічного розвитку є надзвичайно складною системою психолого-педагогічних впливів, у які включені наступні завдання: розвиток гностичних процесів у дитини із ЗПР, які відповідають її фізичним і психічним можливостям; зміцнення соціальної позиції особистості дитини з ЗПР в колективі однолітків і в сім'ї, формування адекватної самооцінки, активності та самостійності у дітей з затримкою психічного розвитку.

В процесі надання психологічної допомоги дітям із ЗПР варто приймати до уваги особливості їх розвитку, характер поєднання біологічних і соціальних чинників розвитку в структурі їх стану, соціальну ситуацію їхнього розвитку, особливості взаємовідносин у сім'ї та соціуму в цілому.

Результативність психологічної допомоги суттєво залежить від впливу на соціально-психологічне середовище, в якому перебуває дитина з проблемами розвитку. Такий вплив успішно реалізується за допомогою психологічного супроводу, який останнім часом активно впроваджують в систему психологічної допомоги.

У сучасній науці термін психолого-педагогічний супровід з'явився в 1993 році в книзі «Психологічний супровід природного розвитку маленьких дітей» авторів Г. Бардієр, І. Ромазан і Т. Чередникової. Психологічний супровід являє собою цілу систему діяльності психолога та педагога, метою якої є створення спеціальних умов для успішного та повноцінного розвитку та навчання дитини в конкретному освітньому середовищі. М. Бітянова зазначала, що педагог та психолог в даному процесі є не просто спостерігачами, який просто перебуває поряд, а який створює оптимальні умови для психологічного розвитку дітей. Психолог у своїй роботі допомагає долати труднощі, з якими доводиться стикатись дітям, а також підвищує здатність до адаптації та компенсації [40, с.291].

Поняття «супровід», як відомо, походить від слова супроводжувати, тобто перебувати у товаристві або оточенні когось.

Беручи за основу дослідження М. Бітянової, можна зробити висновок, що психологічний супровід визначається як система професійної діяльності психолога, метою якої є створення відповідних психологічних умов для успішного та ефективного виховання, навчання і психічного розвитку дитини на всіх етапах її становлення.

Психологічний супровід дітей з порушеннями розвитку являє собою діяльність фахівця, метою якої є створення цілісної системи клініко-психологічних, психолого-педагогічних і психотерапевтичних умов, що сприяють успішній адаптації дитини в соціальному середовищі.

Психологічний супровід повинен здійснювати постійний фахівець-психолог. У випадку, якщо дитина навчається у спеціалізованій школі, ця роль відводиться шкільному психологу. Якщо ж навчання дитини проходить вдома, то її супроводом повинен займатися психолог поліклініки за місцем реєстрації або проживання. У

випадку, якщо в установі, де навчається дитина, така служба відсутня, то психологічний супровід дитини із затримкою психічного розвитку повинні здійснювати психологи міських центрів.

Супровід є динамічним процесом, комплексною діяльністю спеціального психолога, в який входять п'ять складових:

- регулярне відстеження психологічного статусу дитини в процесі її психічного розвитку;
- створення соціально-психологічних умов для ефективного психічного розвитку дітей у соціумі;
- систематична психологічна допомога дітям з порушеннями розвитку: психологічне консультування, психокорекція, психологічна підтримка;
- регулярна психологічна допомога батькам дітей, у яких виявлена затримка психологічного розвитку;
- організація життєдіяльності дитини в соціумі, враховуючи її психологічний та фізичний розвиток [8].

Відстеження психологічного статусу дитини – це надзвичайно трудомісткий процес, який вимагає тісної співпраці всіх спеціалістів, що приймають активну участь у житті дитини. Як відомо виділяють наступні етапи процесу психологічного супроводу: підготовчий, орієнтовний, етап реалізації.

У підготовчий етап входять такі завдання: встановлення контакту з усіма, хто бере участь у супроводі дитини; визначення мети роботи та послідовності здійснення супроводу; підготовка необхідної документації; формування графіку роботи.

В процесі встановлення контакту зі спеціалістами психолог в обов'язковому порядку повинен проговорити цілі психологічного супроводу дитини, розповісти про її потенційний розвиток. Окрім цього, на даному етапі уточнює діагноз та форму ЗПР, отримує інформацію про лікування, навчання дитини, запитує у колег їхню думку.

На орієнтовному етапі: будуються взаємовідносини з батьками та родичами дитини; встановлюється контакт з групою, яку дитина відвідує (якщо це дитячий

садок чи школа – з вихователями та класними керівниками); фахівці вивчають результати психологічного обстеження; що потім обговорюється з іншими педагогами та фахівцями.

На етапі планування створюється індивідуальна програма супроводу дитини та затвердження цієї програми з фахівцями.

Необхідно зауважити, що програма супроводу створюється після детального клініко-психологічного, психолого-педагогічного обстеження дитини.

У етап реалізації індивідуальної програми входять наступні завдання: надання необхідної психологічної допомоги батькам дитини, її родичам, друзям для вдосконалення взаємовідносин, оптимізації виховного процесу; консультування педагогів та інших фахівців, які працюють з дитиною.

Заключний етап передбачає розбір питання, наскільки ефективною була робота, даються рекомендації щодо подальшої діяльності дитини.

Отже, завданнями психологічного супроводу дитини з затримкою психічного розвитку є: виявлення найбільш адекватних та ефективних методів роботи з дитиною; прогнозування розвитку дитини, беручи до уваги її особливості; формування програми дитячої соціалізації, формуючи у неї здібності до встановлення соціальних контактів через спільну діяльність та спілкування.

1.3 Інклюзивне навчання, як принцип забезпечення права на освіту

Інклюзивна освіта являє собою систему послуг освіти, основою якої є принцип збереження права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу.

Головний напрямок інклюзивної освіти – від соціалізації у школі до соціалізації у суспільство. Спільне навчання повинно бути гарантією права на те, що дитина з порушеннями психофізичного розвитку може відвідувати та навчатись у тій школі, яку б вона відвідувала, будучи здоровою.

Головне завдання інклюзії - відгук на освітні потреби в шкільному середовищі, а також поза його межами [37, с. 92].

Як відомо, інклюзію розглядають як процес визнання і реагування на різноманітність потреб всіх тих, хто задіяний в процесі навчання. Нею припускається їх активна участь в процесі самого навчання, в суспільному та культурному житті. Як відомо, інклюзія приводить до сегрегації в освітній системі. Вона вимагає зміну форм, стратегії освіти з урахуванням потреб усіх дітей, оскільки система загальної освіти повинна навчати усіх дітей без виключення.

Інклюзією підкреслюється надання можливостей для рівної участі дітей з інвалідністю (фізичною, соціальною і емоційною) в загальній системі здобування освіти, для індивідуального вибору і отримання спеціальних послуг і пристосувань для тих, хто цього потребує.

В процесі визначення інклюзії важливо визначати наступне:

- заохочення відмінностей;
- користь для тих, хто приймає активну участь в процесі навчання, а не тільки для тих, хто піддається виключенню;
- відсутність в школі дітей, які можуть відчувати себе виключеними;
- надання рівного доступу до освіти або створення спеціальних умов для певних категорій дітей без їх виключення.

НУБІП України

Не йдеться про:

- реформу тільки спеціальної освіти, а й формальної та неформальної освіти;

- реагування тільки на відмінності, але також підвищення якості освіти для тих, хто навчається;
- спеціальні школи, але можлива додаткова підтримка для учнів у загальній системі освіти;

- задоволення потреб тільки дітей з інвалідністю;
- задоволення потреб однієї дитини за рахунок іншого.

НУБІП України

В інклюзивну освіту, як правило, входять:

- визнання рівноцінності всіх педагогічних працівників та учнів для соціуму;

- підвищення ступеня участі дітей у процесі навчання та позашкільних заходах й одночасне зменшення рівня ізоляваності деяких учнів;
- трансформації в політиці, шкільній культурі та практиці для приведення у відповідність з різноманітними потребами учнів, які навчаються у цьому закладі навчання;

- Подолання бар'єрів на шляху отримання якісної освіти та соціалізації всіх учнів, а не тільки учнів з інвалідністю та учнів з особливими освітніми потребами;
- аналіз і вивчення спроб подолання бар'єрів і покращення доступності навчальних закладів для окремих категорій учнів. Проведення реформ і змін, спрямованих на користь усіх учнів;

- переконання, що відмінності між учнями – це ресурс, що сприяє педагогічному процесу, а не перешкоди, які необхідно долати;
- визнання прав дітей на отримання освіти в загальноосвітніх навчальних закладах, що розташовані за місцем проживання;

- покращення ситуації у школах у цілому як для учнів, так і для педагогів.
- визнання ролі шкіл не тільки в підвищенні академічних показників учнів, а й у розвитку місцевих громад;

НУБІП України

- розвиток партнерських відносин між школами і місцевими громадами;
- визнання того, що інклюзія в освіті – це один з аспектів інклюзії в суспільстві.

В процесі визначення суті поняття інклюзії надзвичайно важливо приймати до уваги всі чотири складові, які відображають її характерні особливості.

- Інклюзія являє собою процес. Також її розглядають як систематичний та безперервний пошук найкращих засобів реагування на людську різноманітність.

Тобто навчання, як необхідно жити. В даному випадку відмінності мають позитивний характер і розглядаються, як стимули, котрі сприяють отриманню знань.

- Інклюзія безпосередньо пов'язана з виявленням та подоланням певних бар'єрів. Через це, як правило, до неї входять накопичення, класифікація та аналіз інформації з різних джерел для планування покращень в практичній діяльності.

- Інклюзія – це участь, присутність та досягнення всіх учнів. В даному випадку присутність означає те, де навчаються діти, як часто відвідують заняття; участь – це рівність усіх в отриманні досвіду, а також прийняття думки інших людей; і досягнення є результатом навчання за всією програмою, а не результатами тестів чи іспитів.

- Інклюзія фокусується на групах таких учнів, яким більше притаманне незасвоєння знань. Мається на увазі моніторинг тих груп, які постійно знаходяться в зоні високого ризику [44, с. 105].

Основою інклюзивної освіти є ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей, забезпечує однакове ставлення абсолютно до всіх, проте створює особливі умови для дітей з особливими потребами.

Головними цінностями інклюзивної освіти є:

- Прийняття того, що абсолютно всі діти мають здатність до навчання;
- Робота з усіма дітьми, незалежно від їх національності, віку, мови, особливостей розвитку, походження;
- Вдосконалення структур освіти, систем для забезпечення потреб всіх дітей;
- Динамічний процес, що постійно знаходиться у стані розвитку.

НУБІП УКРАЇНИ

Основою інклюзивної освіти є наступні принципи:

- Важливість та цінність людини не залежить від її знань;
- Кожна людина може відчувати та думати;
- Всі люди мають право на спілкування та на те, щоб їх почули;
- адаптація системи до потреб дитини, а не навпаки;
- справжня освіта може бути реалізована лише в контексті реальних взаємних відносин;

- всім людям без винятку необхідна дружба та підтримка;

- задоволення індивідуальних освітніх потреб кожної дитини;

НУБІП УКРАЇНИ

- батьки є задіяними у навчальному процесі дітей як перші вчителі та рівноправні партнери;

- командний підхід у навчанні та вихованні дітей, що передбачає залучення педагогів, батьків та спеціалістів;

- завдання повинні бути сформованими відповідно до здібностей дітей;

НУБІП УКРАЇНИ

- рівний доступ до навчання у загальноосвітніх закладах та отримання якісної освіти кожною дитиною;

- подолання потенційних бар'єрів в навчанні.

НУБІП УКРАЇНИ

Інклюзивна освіта – це підхід, який дає можливість адаптувати освітню програму та навчальне середовище до потреб учнів, які відрізняються своїми навчальними можливостями.

Варто розглянути взаємопов'язані поняття – інтеграції та інклюзії.

НУБІП УКРАЇНИ

Інтеграція - зусилля, метою яких є введення та залучення дітей з особливими освітніми потребами у простір освіти. Іншими словами дитина пристосовується до шкільних вимог.

НУБІП УКРАЇНИ

Інклюзією передбачено пристосування шкіл та їх загальної освітньої філософії до потреб дітей як обдарованих, а також тих, у яких є особливі потреби. Інклюзії необхідні зміни на всіх освітніх рівнях, тому що вона є особливою системою навчання, який охоплює всіх учнів та визначає освітній процес, забезпечуючи потреби учнів усіх категорій.

НУБІП України

Як правило, в освіті інклюзія розглядається як один з аспектів інклюзії в суспільстві в цілому.

Варто розглянути переваги інклюзивної освіти для дітей з особливими освітніми потребами:

НУБІП України

- через цілеспрямоване спілкування з однолітками поліпшується когнітивний, моторний, мовний, соціальний та емоційний розвиток дітей;

- ровесники для дітей з особливими освітніми потребами відіграють роль моделей;

НУБІП України

- оволодіння новими вміннями та навичками відбувається функціонально;

- навчання орієнтоване на сильні здібності та інтереси дітей;

- у дітей є можливість налагодити дружні стосунки зі здоровими ровесниками.

Для інших дітей:

НУБІП України

- діти вчаться з розумінням ставитись до людей з певними відмінностями;

- діти вчаться налагоджувати спілкування з людьми, які від них відрізняються;

- діти вчаться співробітництву;

НУБІП України

- діти вчаться поводитись нестандартно та співчувати іншим.

Для педагогів та фахівців:

- вчителі, які працюють з інклюзивними класами, краще розуміють індивідуальні особливості учнів;

- вчителі мають можливість працювати з різними методиками, що дозволяє їм сприяти ефективному розвитку дітей з особливими потребами;

НУБІП України

- спеціалісти (медики, педагоги спеціального профілю, інші фахівці) починають сприймати дітей більш цілісно, а також вчаться розуміти дітей та сприймати світ їхніми очима.

НУБІП України

РОЗДІЛ II. Методичні аспекти соціально-психологічної реабілітації дітей з затримкою психічного розвитку в умовах інклюзивного середовища

2.1 Особливості системи надання освітніх послуг дітям з затримкою психічного розвитку

Питання навчання дітей із затримкою психічного розвитку на сьогоднішньому етапі є надзвичайно актуальним. Такі діти не тільки можуть засвоїти необхідний матеріал, а й вчитись не гірше своїх однолітків.

Діти із затримкою психічного розвитку є не готовими навчатися в школі, оскільки у них не сформовані знання, вміння та навички, які є необхідними для засвоєння шкільної програми. В результаті цього дітям надзвичайно важко опанувати читання, письмо, рахунок без кваліфікованої допомоги. Таким дітям важко дотримуватись загальноприйнятих у школі норм поведінки. Через ослаблену нервову систему у них можуть виникати труднощі. Такі діти швидко втомлюються, у них знижена працездатність, їм важко завершити розпочату справу. У більшості частини таких дітей є проблеми з слуховим і тактильним сприйняттям.

У дітей із затримкою психічного розвитку малий словниковий запас, їм важко будувати граматичні конструкції, допускають велику кількість синтаксичних помилок (злиття кількох слів, невміння визначати межі речень). У дітей із ЗПР викликають труднощі звуковий аналіз слів, пропуски голосних й приголосних у середині та в кінці слів, складів, цілих слів, присутні змішування: «буква-звук», «склад-слово», «склад-буква», «склад-слово-речення», як правило, у них низький фонематичний слух. У них мовлення взагалі грубих порушень немає. Недоліком є те, що вони нечітко вимовляють звуки у потоці мовлення. Велика кількість дітей може нечітко вимовляти тверді й м'які, шиплячі й свистячі, дзвінкі й глухі звуки. Якщо вести мову про темп читання, то у дітей із затримкою психічного розвитку він дуже повільний, відстає від норми на 15-20 слів на хвилину. Діти можуть допускати чимало помилок: пропускати чи переставляти букви, склади, ковати закінчення, змішувати граматичні форми. Читання досить монотонне, інтонаційно

недиференційоване. Письмові роботи такі діти, як правило, виконують неохайно, допускаючи чимало виправлень [7, с.60].

Великі труднощі у дітей із затримкою психічного розвитку викликає вивчення математики. Це виникає через низький рівень пізнавальних процесів, а саме: логіки, уваги, орієнтування в просторі. Тому виникають порушення розуміння структури чисел, лівого та правого боку, складність у цифрових операціях при переході через десяток. Дітям важко диференціювати геометричні фігури, їм важко співвідносити їх з реальними предметами, в основі яких знаходяться.

Існує чимало труднощів, з якими доводиться зустрічатись дітям в процесі розв'язування задач:

- розуміння змісту задачі;
- перетворення простої задачі на складну;
- процес аналізу задачі;
- пошук способу розв'язання (неправильний вибір арифметичної дії);
- розв'язання задачі;
- допуск помилок в обрахунках;
- відповідь та перевірка розв'язання задачі.

Білоруським вченим В. В. Гладкой виділяються три великі блоки в процесі роботи з дітьми, які мають затримку психічного розвитку:

1. Формування навчальної діяльності дітей та корекція її недоліків (формування навчальної мотивації, навчальних інтелектуальних вмінь, розвиток компонентів пізнавальної діяльності).

2. Розвиток психічних функцій, завдяки яким здійснюється навчальна діяльність (зорове сприйняття, просторова орієнтація, фонематичний слух, пам'ять, кін естетичне сприйняття).

3. Формування базових уявлень та вмінь, які є необхідними для успішного засвоєння шкільної програми.

Велика кількість дітей із затримкою психічного розвитку навчається в загальноосвітніх школах, через це вчитель повинен мати хоча б елементарні знання

психічного розвитку дітей і враховувати їх у процесі виховання та навчання цієї категорії учнів.

Варто розглянути особливості корекційно-виховної роботи:

- необхідно розвивати всі види сприйняття, особливо це стосується зорового та слухового, на основі яких розвиваються всі вищі психічні функції; розвиток сприймання збагачує дітей знаннями про навколишній світ, таким чином, розвивається мовлення та мислення учнів;

- в процесі корекції варто приділяти особливу увагу зміцненню працездатності дитини, вмінню цілеспрямовано працювати: ставити певну мету та розуміти способи її досягнення, надавати адекватну оцінку її результатам;

- необхідним є розвиток навчальної мотивації, віри у свої сили та можливості, що може бути досягнуто завдяки розумінню й оцінці реальних досягнень.

- необхідно допомагати дітям із затримкою психічного розвитку оволодівати знаннями про навколишній світ, вчити самостійно здобувати знання та оперувати ними;

- важливо знаходити такі завдання, які можуть максимально стимулювати дитячу активність;

- проводити лікувально-оздоровчі заходи;

- змінювати види діяльності для відпочинку учнів;

- давати завдання з опорою на зразки,

- доступно пояснювати, як потрібно правильно виконувати завдання;

- з метою закріплення матеріалу давати різноманітні вправи для розв'язку;

- в процесі навчання учнів варто особливу увагу приділяти стану психологічної діяльності: пам'яті, увазі, мисленню, мовленню, темпу роботи, вмінню долати перешкоди [38, с. 79].

Надзвичайно важливо, щоб батьки дитини із затримкою психічного розвитку брали активну участь у колекційному процесі, повірили можливості своєї дитини.

Педагог, який працює з інклюзивною групою, повинен регулярно відвідувати сім'ю дитини, спостерігати за тим, як учень поводить себе вдома, спілкуватись і взаємодіяти з батьками.

Затримка психічного розвитку торкається всієї психічної сфери дитини і, по суті, являє собою системний дефект. Через це навчання та виховання повинно будуватись з позицій системного підходу.

Корекційна робота навчання та розвитку дітей може носити успішний характер лише в тому випадку, якщо вона є максимально індивідуалізованою, тому важливо встановлювати причини, що зумовлюють труднощі у навчанні конкретної дитини.

Гаврилов О.В. виділяє наступні корекційні прийоми:

1) основною характеристикою дітей із затримкою психічного розвитку є недостатність знань про навколишній світ, тому варто фокусуватись на розвитку спостережливості, досвіду практичної діяльності, формуванні навичок самостійно отримувати нові знання та оперувати ними;

2) виявлення найбільш типових прогалин у знаннях для недопущення відставання таких дітей від інших учнів класу;

3) максимально стимулювати активність дітей із затримкою психічного розвитку на уроках, акцентувати увагу навіть на незначних успіхах дітей для створення позитивної та дружньої атмосфери;

4) у роботі приймати до уваги те, що діти погано засвоюють абстрактні поняття. Потрібно регулярно на кожному занятті використовувати наочні матеріали і докладне пояснення нових, навіть не досить складних алгоритмів;

5) в процесі виконання практичних завдань враховувати труднощі запам'ятовування, давати можливість дітям виконувати завдання в більш повільному темпі, задавати додаткові питання для глибшого розуміння змісту та суті завдання;

6) приймати до уваги той факт, що дітям може бути важко орієнтуватись у завданні, варто надавати поетапну інструкцію, словесно звітувати про завершення виконання завдання;

7) поступово підвищувати темп виконання роботи;

8) у процесі навчання ігрові прийоми варто зменшувати поступово, не користуватись при цьому різного плану заборон, а поетапно формувати загальноприйняті прийоми навчальної діяльності.

Всі ці завдання вирішуються на уроці або в позакласній роботі з такими дітьми.

На це працюють педагоги, психологи та батьки.

В школі форма організації навчання дітей із ЗІП залежить від того, наскільки вони інтелектуально готові засвоювати шкільну програму, прийняти позицію учня.

Учні, у яких легка форма затримки і які позитивно подолали недоліки в навчанні, можуть включатися у загальноосвітній клас за умови, що вони будуть отримувати індивідуальну допомогу спеціалістів.

Педагог повинен вчасно помічати особливості ігрової та навчальної діяльності таких дітей, спостерігати за їхньою поведінкою та вчасно направляти до шкільного психолога для виявлення проблем, що призводять до відставань у психофізичному розвитку та труднощів у навчанні.

Велика частина дітей із затримкою психічного розвитку, яка отримала своєчасну допомогу, засвоює необхідний матеріал та вирівнюється у навчанні.

Водночас, багатьом учням і в подальшому навчанні необхідні особливі умови організації навчання через те, що їм надзвичайно важко засвоювати матеріал.

Подолання труднощів у навчанні – це результат спільної тривалої та копіткої роботи педагогів, психологів, батьків і навіть терапевтів.

НУБІП України

НУБІП України

2.2. Індивідуальний навчальний план реабілітації дітей з затримкою психічного розвитку в умовах інклюзивного середовища

Організація процесу виховання та навчання дітей з розумовою відсталістю та затримкою психічного розвитку здійснюється на базі оновленого змісту освіти, який визначається Державним стандартом початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2013 р. № 607 (далі - Державний стандарт).

Згідно із Державним стандартом визначаються нові підходи до організації дітей з особливими освітніми потребами, включаючи затримку психічного розвитку та розумову відсталість: інклюзивне та інтегроване навчання; формування життєвої компетентності у дітей із затримкою розвитку як умови їх соціалізації, здатності застосовувати здобуті знання і вміння у практичній життєдіяльності.

Навчання дітей початкової школи, які мають вади розвитку здоров'я, зокрема затримку психічного розвитку, буде реалізовуватись згідно із додатком 15 "Типовий навчальний план спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів I, II ступенів для дітей із порушеннями опорно-рухового апарату у поєднанні із розумовою відсталістю з українською мовою навчання", який був затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 22.04.2014 № 504 "Про затвердження Типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку" [36, с. 145].

У випадку, коли дитина із затримкою психічного розвитку навчається в інклюзивному класі у загальноосвітній школі, то для неї обов'язково повинна бути складена індивідуальна програма розвитку, навчальний план та навчальна програма, враховуючи її особливості та можливості у навчанні.

Індивідуальний навчальний план та програму розробляють спеціалісти, при цьому в обов'язковому порядку залучаючи батьків або ж осіб, які їх замінюють, для визначення методів та форм навчання дитини з особливими освітніми потребами, опираючись на рекомендації психологів та педагогів, а також Типових навчальних

планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, яким необхідна корекція фізичного чи розумового розвитку.

Необхідно зазначити той факт, що індивідуальна програма розвитку містить інформацію про кількість занять з відповідними фахівцями (логопедом, фізіотерапевтом, психологом та іншими спеціалістами).

У випадку, якщо дитина навчається в спеціальній школі (школі-інтернаті) або в навчально-реабілітаційному центрі, їй надається відповідна корекційна допомога в цих організаціях. Якщо ж навчання дитини проходить інклюзивному чи спеціальному класі у загальноосвітній школі, їй може надаватись відповідна кваліфікаційна допомога на місцях.

Як правило, індивідуальну програму розвитку учня розробляють на один рік. Два рази на рік, якщо цьому є потреба, її переглядають з метою коригування.

Надзвичайно важливо залучати батьків до складання індивідуальної навчальної програми учня з особливими освітніми потребами. Саме завдяки цьому батьки будуть проінформовані про потенційні можливості дитини, про динаміку її розвитку, і це може врегулювати суперечливість запитань, які можуть виникати між педагогами та батьками в процесі навчання дитини.

Якщо в інклюзивному класі є діти з особливими освітніми потребами однієї нозології, то тут є певні особливості. Якщо в цьому є потреба, то може розроблятися лише частина програми, яка потребує корекції індивідуальних особливостей дитини, при цьому навчальна програма може бути спільною.

Для організації навчально-виховного процесу для дітей із затримкою психічного розвитку в умовах інклюзивного навчання варто користуватись рекомендаціями "Про організацію інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах" (лист МОН від 18.05.2012 № 1/9-384).

Зазвичай, для роботи з учнями з особливими освітніми потребами в загальноосвітніх навчальних закладах з інклюзивним навчанням вводиться додаткова посада вихователя (асистента вчителя) з розрахунку 0,5 ставки на клас, у якому навчаються такі діти, що передбачено наказом Міністерства освіти і науки України від 06.12.2010 № 1205 "Про затвердження Типових штатних нормативів

загальноосвітніх навчальних закладів". Окрім цього, для супроводу дітей із ЗПР можуть бути залучені волонтери (деякі батьки), представники громадських організацій, студенти.

Інваріантна складова Типових навчальних планів шкіл для дітей із затримкою психічного розвитку повинна в обов'язковому порядку включати години корекційно-розвиткових занять, метою яких є вирішення специфічних завдань, котрі зумовлені особливостями психологічного розвитку дітей, а саме: пізнавальної діяльності, розвиток мовлення, психофізичний, соціально-комунікативний розвиток дітей з особливими потребами, формування в них навичок просторового, соціально-побутового орієнтування тощо; саморозвиток дітей в результаті взаємодії із навколишнім середовищем, враховуючи наявні знання, вміння та навички комунікативної діяльності і творчості; створення умов для соціальної реабілітації та інтеграції дітей з особливими освітніми потребами, розвиток їх важливих вмінь та саморозвиток.

В процесі організації навчання дітей із затримкою психічного розвитку можуть також вивчатись додаткові предмети на вибір, а саме: "Абетка театрального мистецтва", "Інформатика", "Предметно-практичне навчання", "Цікава економіка" та ін. Разом з тим години варіативної складової можна використовувати для кращого вивчення предметів інваріантної складової, на проведення індивідуальних та групових занять.

Спеціальні загальноосвітні навчальні заклади для дітей із затримкою психічного розвитку, якщо батьки виявляють таку ініціативу, а також присутні педагоги із відповідною освітою, можуть організовувати роботу гуртків для вивчення іноземних мов.

У випадку, якщо у дітей ускладнені форми хвороби і їм важко засвоїти програму з окремих предметів, педагоги за поданням шкільної психолого-медико-педагогічної комісії та погодженням з батьками (особами, які їх замінюють) приймають рішення, в якому йдеться про переведення таких учнів на індивідуальну форму навчання.

НУБІП УКРАЇНИ

Досягнення таких учнів, як правило, оцінюють за обсягом матеріалу, який є визначеним даною програмою.

Варто звернути увагу на те, що робочі навчальні плани для дітей із затримкою психічного розвитку, як правило, формують, опираючись на відповідний документ, а типові навчальні плани для розумово відсталих дітей та дітей із затримкою психічного розвитку з навчанням українською чи російською мовою з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку та можливостей таких учнів. У початковій школі такі діти вчать за спеціальними навчальними програмами, які рекомендує Міністерство освіти та науки України, зокрема "Українська мова", "Математика", "Трудове навчання", "Образотворче мистецтво", "Я і Україна", які розміщено на офіційному сайті Міністерства (www.mon.gov.ua) у розділі "Освіта осіб з особливими освітніми потребами", рубрика "Навчальні програми" (у тому числі анотації), на сайті Інституту інноваційних технологій і змісту освіти (www.iitzo.gov.ua).

НУБІП УКРАЇНИ

В процесі складання індивідуального навчального плану та програми для цих дітей допускається адаптація змісту освіти відповідно до пізнавальних можливостей учнів, що полягає у зменшенні обсягу матеріалу.

Корекційно-розвиваючі заняття реалізуються через навчальні предмети та курси для дітей із затримкою психічного розвитку: "Корекція розвитку", "Розвиток мовлення", "Ритміка".

НУБІП УКРАЇНИ

Для того, аби створити максимально оптимальні умови освоєння навчального матеріалу, з дітьми проводять групові та індивідуальні заняття з корекції вад розвитку.

НУБІП УКРАЇНИ

Не доцільним є розподіл годин, які є відведеними на корекційні заняття між вчителями-класоводами, вчителями-предметниками, що зумовлює формальний підхід та недостатню ефективність зазначених занять.

НУБІП УКРАЇНИ

Завдяки психолого-медико-педагогічним консультаціям (ПМПК) важливо вивчити стан розвитку дітей із затримкою психічного розвитку. Мета такого вивчення — надати їхнім батькам професійну консультативну допомогу при виборі

програми, форми, методів навчання та навчального закладу для дитини, які б відповідали її особливим потребам.

Ватро звернути увагу, що спеціалісти ПМПК детально вивчають особливості розвитку учнів, які не можуть засвоїти програму для розумово відсталих дітей або для дітей із затримкою психічного розвитку, або ж навпаки, успішно засвоюють навчальну програму, яка викладається у спеціальному навчальному закладі відповідного типу.

При стійкій позитивній динаміці розвитку дитини та її високих показниках у навчанні, слід уточнити діагноз дитини та змінити навчальний матеріал, відповідно до можливостей.

Якщо було виявлено невідповідність направлення дитини до спеціального навчального закладу, шкільна ПМПК повинна підготувати документи на розгляд обласної ПМПК, подавши обґрунтовані рекомендації щодо переводу її до іншого типу навчально-виховного закладу системи освіти чи соціального захисту населення.

Про таке рішення обов'язково необхідно повідомити батьків.

Зокрема, у школах та класах для дітей із затримкою психічного розвитку представники шкільної комісії повинні підготувати документи для педагогічної ради, яка має повноваження приймати рішення щодо переводу таких дітей до загальноосвітньої школи. У такому випадку, навчально-виховний процес в основній та старшій школі для них може здійснюватись за навчальними програмами, підручниками, посібниками, які рекомендовані Міністерством освіти і науки для загальноосвітніх навчальних закладів.

Гранична наповнюваність підготовчого, 1 - 9 (10) класів та виховних груп у спеціальних школах (школах-інтернатах) та навчально-реабілітаційних центрах, у спеціальних класах загальноосвітніх навчальних закладах не повинна перевищувати для дітей:

- розумово відсталих, із затримкою психічного розвитку - 12 осіб;

- для дітей із складними вадами розвитку, та розумовою відсталістю - 6 осіб (наказ Міністерства охорони здоров'я України від 20.02.2013 № 144 "Про затвердження Державних санітарних норм та правил гігієнічні вимоги до

улаштування, утримання і режиму спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, та навчально-реабілітаційних центрів", зареєстрований у Міністерстві юстиції України 14 березня 2013 р. за № 410/22942).

У спеціальних школах (школах-інтернатах) для розумово відсталих дітей для поглиблення професійної реабілітації можуть відкриватися (за наявності відповідних умов) 10-ті класи, що визначено Положенням про спеціальну загальноосвітню школу (школу-інтернат) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, затвердженим наказом Міністерства освіти науки України від 15.09.2008 № 852. При доборі учнів до таких класів необхідні відповідні рекомендації лікарів і шкільних психолого-медико-педагогічних комісій, враховуючи також побажання учнів та їх батьків (осіб, які їх замінюють). База організації професійного навчання - навчально-виробничі майстерні, навчально-дослідні ділянки, підсобне господарство.

При наявності зазначеної матеріальної бази та відповідних педагогічних кадрів, такі класи можуть створюватися для розумово відсталих дітей у загальноосвітніх навчальних закладах, у яких вони навчаються.

Якщо дитина навчається за спеціальною програмою для розумово відсталих дітей у загальноосвітньому навчальному закладі (за індивідуальною формою чи в класі з інклюзивним навчанням), її навчання завершується після 9 класу. Такі випускники отримують документ встановленого зразка для загальноосвітнього навчального закладу, учнями якого вони були. У додатку до свідоцтва про базову загальну середню освіту вказуються лише вивчені учнем предмети. Після цього дитина має право поступати до професійно-технічного навчального закладу. Враховуючи при цьому рекомендації лікарів [17, с. 88].

Випускники, які навчалися у спеціальних школах (школах-інтернатах) для дітей з розумовою відсталістю, також і ті, які входять до складу навчально-реабілітаційних центрів, отримують свідоцтво окремого зразка.

Учням з розумовою відсталістю, випускники спеціальних класів загальноосвітніх навчальних закладів видають свідоцтво встановленого зразка для

загальноосвітнього навчального закладу відповідно до Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки від 09.12.2010 № 1224, зареєстрованим у Міністерстві юстиції 29 грудня 2010 року за № 1412/18707.

Строки навчання у спеціальній загальноосвітній школі (школі-інтернаті), у тому числі що входить до складу навчально-реабілітаційного центру, встановлюють, приймаючи до уваги постанову Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2003 року № 585 "Про встановлення строку навчання у загальноосвітніх навчальних закладах для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку".

Відповідно до Положення про державну підсумкову атестацію учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 18.02.2008 № 94, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 27.02.2008 за № 151/14842 (зі змінами), учні спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для розумово відсталих дітей, з затримкою психічного розвитку не проходять атестацію.

Також учні з розумовою відсталістю, затримкою психічного розвитку, які навчаються за спеціальними програмами у загальноосвітніх навчальних закладах, відповідно до їхнього стану здоров'я можуть не проходити державну підсумкову атестацію за висновком лікарсько-консультативної комісії. Учні, яких звільнено від атестації, повинні подати заяву батьків або осіб, які їх замінюють, довідку лікарсько-консультативної комісії, засвідчену печаткою закладу охорони здоров'я.

Підставою для звільнення від атестації є рішення педагогічної ради, приймаючи яке за основу видається наказ керівника загальноосвітнього навчального закладу.

Для осіб, звільнених від державної підсумкової атестації, у додаток до свідоцтва про відповідний рівень освіти виставляють річні бали та роблять запис "звільнений".

Однак, якщо батьки чи особи які їх замінюють виявлять бажання, то учнів можуть допустити до проходження атестації.

При оцінюванні навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами використовуються критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти, які затверджені в наказі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 13.04.2011 № 329, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 11 травня 2011 р. за № 566/19304.

При оцінюванні навчальних досягнень учнів з розумовою відсталістю, зі складними вадами розвитку, які навчаються за індивідуальним навчальним планом і програмою, приймається до уваги обсяг матеріалу, визначений індивідуальною навчальною програмою.

Система оцінювання навчальних досягнень учнів повинна бути стимулюючою.

Для оцінювання індивідуальних досягнень учнів може використовуватися метод оцінювання портфоліо, тобто накопичувальна система оцінювання, згідно з якою приймаються до уваги вміння ставити цілі, планувати і організовувати власну навчальну діяльність, накопичені різні види робіт, які можуть засвідчити індивідуальний розвиток; активна участь в інтеграції кількісних і якісних оцінок; підвищення ролі самооцінки [27, с. 114].

2.3 Сутність та критерії оцінювання учнів з особливими освітніми потребами

При проведенні оцінювання встановлюється рівень навчальних досягнень учнів із ЗПР, в оволодінні матеріалу предмета, порівнюючи з вимогами чинних програм.

Об'єкт оцінювання - складові навчальної діяльності учня: змістовий, операційний, мотиваційний.

1. Змістовий компонент охоплює знання обсяг яких визначений навчальними програмами школи інтенсивної педагогічної корекції. Приймають до уваги повноту, усвідомленість, узагальненість, рівень сформованості:

- знання обмежені елементарними уявленнями, окремими фактами, елементами, об'єктами;

- основний навчальний матеріал засвоєний, але характеризуючи об'єкти, явища, окрім суттєвих ознак виділяють також і несуттєві;

- засвоєні знання, учні можуть відтворити, підкріплюючи прикладами з підручника;

- узагальнені знання застосовуються у змінених ситуаціях [28, с. 101].

2. Операційний компонент навчальної діяльності учня. Уміння предметні, навчально-пізнавальні, контрольні-оцінні.

Характеристики способу дій, які аналізуються при оцінці:

а) сформованість:

- копіює зразок способу діяльності;

- виконує діяльність за зразком;

- виконує за аналогією;

- виконує діяльність в нових ситуаціях.

б) самостійність учня під час виконання завдань:

- необхідна постійна допомога;

- при виконанні необхідна допомога;

- незначна допомога при виконанні;

- не потрібна допомога для виконання завдання

3. Показники мотиваційного компонента навчальної діяльності учня:

НУБІП УКРАЇНИ

- зацікавлений в кінцевому результаті діяльності;
- зацікавлений в опануванні способом діяльності.

Приймаючи до уваги зазначені критерії, виділяють чотири інтегровані рівні навчальних досягнень учнів: початковий, середній, достатній, високий.

I рівень – початковий. Знання учня обмежені елементарними уявленнями, відтворені окремими фактами, елементами, об'єктами; різні види умінь розвинені на рівні коніювання зразка способу дії; необхідна постійна допомога учителя; байдуже або недостатньо позитивно ставиться до виконання навчальних завдань.

II рівень – середній. Учень здатен відтворити основний навчальний матеріал, але характеризуючи об'єкти, явища окрім суттєвих ознак виділяє несуттєві; навчально-пізнавальні уміння сформовані на рівні виконання способу діяльності за зразком, для виконання завдання необхідна допомога учителя, позитивно ставиться до розв'язання навчальних завдань.

III рівень – достатній. Учень володіє знаннями у формі понять; здатен відтворити їх зміст, ілюструє прикладами з підручника, вміннями володіє на рівні виконання способу дії за аналогією, для виконання завдання необхідна незначна допомога, або самостійно; учень зацікавлений у кінцевому результаті розв'язання навчальних завдань.

IV рівень – високий. Учень достатньо володіє поняттями, може відтворити їх зміст, ілюструвати окрім відомих і нові приклади; уміє встановлювати відомі внутрішньо понятійні і міжпонятійні зв'язки; розпізнає об'єкти, які входять до вивчених понять; під час відповіді може відтворити засвоєний зміст в різній послідовності, зберігаючи при цьому логічні зв'язки; може виконувати окремі етапи вирішення проблеми і застосувати їх у співробітництві з учителем; зацікавлений в вивченні способів розв'язання навчальних завдань [46].

Розглянемо способи оцінювання навчальних досягнень учнів з розумовою відсталістю. Оцінюючи навчальну діяльність, зміст рівневої оцінки навчальних досягнень базується на оцінці компонентів навчальної діяльності: змістовому, операційно-організаційному, емоційно-мотиваційному.

Оцінювання навчальних досягнень учнів за 12 бальною системою передбачає:

НУБІП УКРАЇНИ

- оцінка проводиться в межах матеріалу, який визначає навчальна програма для спеціальної школи, в якій учні отримують нецензову освіту;

- при оцінці приймаються до уваги можливості засвоєння учнями програмового матеріалу, що зумовлено особливостями їх психічного та фізичного розвитку;

НУБІП УКРАЇНИ

- оцінка якісних характеристик навчальних досягнень, які відповідають рівню розвитку учнів;

- домінує позитивний принцип оцінювання, враховуються досягнення, а не невдачі учня.

НУБІП УКРАЇНИ

Об'єкт оцінювання - складові навчальної діяльності учня - змістовий, операційний, мотиваційний.

1. Змістовий компонент – знання про об'єкт вивчення (уявлення, поняття, явище тощо, включаючи про правила, засоби перетворення об'єкта, вимоги до результату; складові та послідовність виконання завдання як одиниці навчальної діяльності тощо). Змістовий компонент конкретизується відповідно до змісту навчання кожного навчального предмета.

Оцінюються наступні характеристики знань:

НУБІП УКРАЇНИ

- повнота (фрагментарне відтворення матеріалу або відтворення в повному обсязі);

- правильність (не завжди точно чи правильно відтворення матеріалу);

- усвідомленість (розуміння основ, переказ, вміння дати пояснення, виділити головне та другорядне);

НУБІП УКРАЇНИ

- застосування знань: адекватність; самостійність в умовах різної міри новизни (за зразком, аналогічні, відносно нові); надання допомоги.

2. Операційно-організаційний компонент – дії, способи дій (вміння, навички), діяльність:

НУБІП УКРАЇНИ

- предметна (відповідає основним навчальним предметам за програмою для спеціальної школи);

- розумова (порівняння, абстрагування, класифікація, узагальнення тощо) та загальнонавчальна (аналіз, планування, організація, контроль процесу і

результати виконання завдань, діяльності в цілому; вміння використовувати підручники та інші доступні джерела інформації).

Оцінюється:

- наскільки правильно виконані завдання;
- як швидко виконані завдання (вчитель визначає норми часу виконання);
- як розуміє завдання;
- новизна умов завдання (за зразком, аналогічне, відносно нове);
- чи може самостійно виконувати (контроль, допомога: практична – спільне виконання дії з вчителем, показ дії; вербальна – повторний інструктаж, аналіз, пояснення завдань, запитань, підказки, вказівки; загальна – стимулювання, підтримка, схвалення, активізація уваги);
- чи усвідомлює спосіб виконання завдання (переказ чи пояснення);
- чи якісно виконана робота;
- цілеспрямованість, поетапність виконання та ін.

3. Емоційно-мотиваційний компонент – ставлення до навчання. Аналізуються наступні характеристики:

- характер і сила (байдужість, недостатня зацікавленість, зацікавленість, виразно позитивне ставлення);
- дієвість (споглядальне-дієве);
- сталість (епізодичне – стале) [8, с. 230].

Приймаючи за основу зазначені критерії, виділяють чотири інтегровані рівні навчальних досягнень учнів: елементарний, початковий, середній, достатній.

I рівень – елементарний. Учень лише за допомогою вчителя фрагментарно, неточно може відтворити деякі елементи, ознаки об'єкта вивчення; з допомогою вчителя може виконати деякі дії, прості завдання. Байдуже ставиться до навчання, необхідно стимулювання і контроль вчителя.

II рівень – початковий. Учень може відтворити менше половини обсягу навчального матеріалу. Матеріал розуміє, маючи зразок може застосувати отримані знання, а також виконувати окремі дії, прості завдання, відтворювати (переказувати) спосіб виконання завдання. В учнів позитивне ставлення до навчання, але не

виразне і стале. Необхідний контроль, допомога та стимулювання діяльності за ситуацією.

III рівень – середній. Учень здатен відтворити більшу частину навчального матеріалу. Матеріал для нього зрозумілий, здатен виокремлювати головне і другорядне, пояснює з частковою допомогою вчителя. Може застосувати знання в аналогічних умовах. Дії може виконувати в аналогічних умовах. Має достатньо стале зацікавлення до навчання, допомога потрібна лише в деяких випадках.

IV рівень – достатній. Учень здатен відтворити матеріал навчальної програми. Розуміє матеріал, може виділити головне і другорядне, пояснити свій вибір. Може застосовувати знання, вміння й навички в аналогічних та відносно нових умовах. Самостійно і правильно виконує дії, аналогічні та відносно нові завдання. Учень може дати пояснення використаному способу виконання завдання, застосовувати для розв'язання інших. Виражено стале позитивне ставлення до навчання.

Щоб відслідкувати наскільки ефективна корекційно-педагогічна робота, можна використовувати програму спостережень, визначається соціально-емоційний розвиток, розвиток мовлення, когнітивний, фізичний розвиток та розвиток творчих здібностей [21, с. 215].

Спостереження доцільно проводити два рази на рік. Результати формують в таблиці, зазначаючи критерії сформованості та використання навичок. Вчитель записує коментарі та приклади виявлення сформованості навичок. Такі матеріали можна використовувати, як частину підсумкового оцінювання розвитку дитини, базою для написання характеристики на засіданні психолого-педагогічного консилиуму під час перегляду ІНР.

Показники спостереження **соціально-емоційного розвитку** (соціальні та робочі навички):

1. повага до оточуючих;
2. демонстрація самоконтролю (прагне уваги своєю поведінкою, пристосовується в результаті конструктивної критики, спілкується з іншими у відповідний час; усвідомлює, що поведінка впливає на реакцію інших, несе

відповідальність за прийняті рішення, позитивно реагує на критику чи вказівки, самостійно набуває навички самообслуговування);

3. демонстрація здорової я-концепції (проявляє ентузіазм у навчанні, гордість за досягнення, позитивно сприймає похвалу та підтримку, задоволений результатами важкої роботи, уміє співпрацювати з іншими у групі, проявляє розуміння до інших);

4. продуктивні навички у роботі (активність у навчальній діяльності, використання допомоги, може також працювати самостійно на вкладатися у зазначений час, легко переходить до нових ситуацій);

5. організаційні здібності (уміє організувати робоче місце, знає де розміщуються матеріали, ділить завдання на частини, виконує послідовно).

Показники здійснення спостереження за когнітивним розвитком:

- проблеми вирішуються, встановлюються взаємозв'язки (уміє уточнити завдання, вибирає підходи, матеріали, засвоєні раніше, використовує маніпулятивні матеріали при моделюванні проблеми, уміє пояснювати рішення, встановлювати логічні зв'язки, систематизувати ознаки, планувати діяльність);

- знання чисел та нумерації (уміє рахувати усно, порівнювати порядок та кількість предметів, оформлює відповідь словесно, знає порядок днів тижня, місяці, дні року, уміє сортувати числа, виділяючи їх властивості: непарні-парні, кратність, одиниці-площі);

- здійснення операцій з цілими числами (уміє розділяти плоскі та об'ємні фігури у середовищі, позначення позиції та напрямку, використання системи координат, створення геометричних шаблонів);

- здійснення операцій вимірювання (досліджує довжину, ширину, площу, периметр, зазначає час за годинником, розуміє як дні, тижні, місяці пов'язані, розуміє вартість монет та купюр, може порівняти об'єм та вагу).

До складових розвитку мовлення відносять усне мовлення, читання, письмо. При спостереженні виділяються наступні показники:

- сформованість усного мовлення:

1. уміння використовувати усні комунікативні навички (висловлення потреб, ідей, послідовність переказу подій, уміння поставити доречні запитання, дати адекватну відповідь, зацікавленість в ідеях оточуючих);

2. володіння структурою усного мовлення (правильне використання граматичних категорій, наявність достатнього словникового запасу, використання описового мовлення);

3. сформованість слухацьких навичок (розуміння простих і складних інструкцій, зосередження на обговорюваній темі, виявлення понятійної поведінки в процесі дискусії, не перебиває і не відволікає оратора).

Показники сформованості читання:

- задоволення від читання; читання займає тривалий час, читає самостійно; матеріал для читання відповідає рівню розвитку читацьких навичок; читає журнали (фантастику, поезію, бібліографію тощо); мета читання – отримати інформацію);

- збагачення словникового запасу, здатен точно передбачити контекст під час читання; використовує знайомі склади або короткі слова для розшифрування великих слів; при необхідності перечитує для кращого розуміння тексту; самостійно виправляє помилки при читанні, перечитує, якщо втрачено думку прочитаного);

- розуміння прочитаного (слідування послідовності переказу оповідання; визначення основні ідеї вибраного; запам'ятовування деталей; порівняння та протиставлення головних героїв, подій; узагальнення інформації та визначення тематики; вмє робити припущення щодо прихованого змісту);

- читання вголос (читає вільно, виразно; читає кожне слово; читає досить великими частинами, часто зупиняється, часто замінює слова; використовує розділові знаки в усному читанні).

Показники спостереження за письмом:

- рівень сформованості навичок письма (виявлено інтерес до письма, використовується відповідний спосіб тримання ручки на письмі, акуратне письмо);

- культура письма (виявлення інтересу до письма; ініціювання письма з метою; уміння писати різні форми творів: оповідання, листи, навчальні щоденники,

звіти, вірші; виявляє читацький інтерес у написанні народних казок, сімейних оповідань, спогадів, казок про тварин тощо; ділиться написаним з ровесниками);

- навички написання твору (уміє komponувати початок, середину, кінець твору; послідовність і чіткість висловлення думки з відповідними деталями);

- перевірка та редагування написаного (враховує рекомендації ровесників та вчителів при перевірці та редагуванні написаного; власноруч перевіряє та редагує написане) [22, с. 101].

Спостереження за фізичним розвитком, загальна моторика:

- фізична витривалість та фізичний стан (проявляє фізичну активність протягом дня в класі; виконує вправи для балансування, моторності, сили, гнучкості та м'язової витривалості; приймає участь у завданнях на розвиток фізичного стану та на фізичної витривалості);

- участі в іграх та різних видах спорту (в іграх та спорті виявляє відповідну моторність, балансування та координацію; усвідомлює як потрібно розмістити своє тіло в просторі; орієнтується в просторі);

- приймає участь у ритмічних і танцювальних видах діяльності (рухи тіла відповідають темпу чи ритму музики; слідує за вказівками, рухається в усіх напрямках; виконує нескладні народні, творчі та соціальні танці);

- участі у гімнастичних та акробатичних вправах (уміє виконувати різноманітні вправи на маті; рухається вперед і назад на низькій колоді для балансування; наслідує ходу тварин та інші прості рухи; може виконати нескладні гімнастичні, акробатичні вправи).

Таким чином, завдяки проведенню комплексного спостереження вчителі можуть правильно спрогнозувати подальший розвиток дитини.

РОЗДІЛ III. Емпіричне дослідження реабілітації дітей з затримкою психічного розвитку поряд з однолітками та особливості напрямів реабілітації

3.1 Підбір та опис дидактичного матеріалу для учнів першого класу, які мають затримку психічного розвитку

У навчанні та розвитку дітей дуже важливо правильно організувати навчально-розвивальне середовище. Необхідно створити оптимальні умови, які б сприяли:

- формуванню у дітей відчуття власної індивідуальності;
- формуванню її самоповаги, створюючи ситуацію успіху;
- соціалізації її як особистості;
- розширенню навичок комунікації, створюючи широкий спектр стосунків з

однолітками, дорослими.

Усе це готує дітей до дорослого життя, а також до продуктивної участі в житті суспільства в майбутньому. Особливу увагу слід приділити функціонуванню спеціальних освітніх закладів, в яких навчають та виховують дітей з особливостями психофізичного розвитку.

Завдяки створенню спеціального освітнього середовища, в якому інтегруються адаптовані до психофізіологічних, психічних та соціальних можливостей дитини навчальні та розвивальні методики (піктограми; методика розвитку мови та мовлення «ТАНСодерберг»; глобальне читання; методика М. Зайцева; методика «Нумікон» та ін.) можна правильно організувати розвиток дитини.

Звернемо увагу на методику Нумікон. Серед переваг вивчення математики за допомогою методики Нумікон варто виділити те, що ця методика робить числа реальними, розвивається абстрактне мислення, без якого неможливо успішно засвоювати математичні поняття, вміння та вмінь та навичок. На жаль, такий тип мислення, як правило, недостатньо розвинений у дітей з вадами розвитку. Тому саме ця методика допомагає учням мислити конкретними математичними поняттями, візуалізованими за допомогою необхідного дидактичного матеріалу [12].

Нумікон – це програма для формування математичних навичок у дітей, з використанням мультисенсорного підходу та застосування спеціальних наборів наочно-практичного матеріалу. Представлена програма розроблена в Англії в 1996 – 1998 рр. Орієнтується на дітей, у яких є труднощі із засвоєнням матеріалу. Завдяки використанню програми Нумікон використовуються сильні сторони дітей та їх здатність до практичного навчання, навчатися спостерігаючи, і здатність розпізнавати паттерни – запам'ятовувати, а потім визнавати стандартизовані зразки чи шаблони при наступних представленнях.

В Нуміконі для представлення чисел від 1 до 10 використовують пластмасові форми-шаблони різного кольору, так вони стають доступними зоровому та тактильному сприйняттю. Форми Нумікону дають можливість дітям маніпулювати ними, вчитися розпізнавати паттерни, співвідносити їх з відповідними числами.

Автори даної програми переконані у важливості використання якомога більше каналів чуттєвого сприйняття дитини – слуху, зору, дотику, підключаючи також рух та мовлення. Використовуючи деталі Нумікону, наприклад, наочно демонструються основні властивості натуральних чисел: Те що кожне число на один більше, від попереднього, різницю між парними та непарними числами. Також допомагає засвоїти склад числа, математичні дії.

В набір входять не тільки форми, а і різнокольорові кілочки, використовувати в якості лічильного матеріалу; є спеціальні отвори для форм, щоб викладати послідовність цифр, орієнтуватись на площині; білі дошки з пухирцями та схеми для накладання, призначені для викладання з Форм Нумікону картинок, наприклад, кораблика, машинки і інші; «Чарівний мішеноч», в якому діти на дотик можуть знайти потрібний предмет чи форму; Числова пряма; Картки Нумікону; Рулетки.

Виділяють декілька етапів роботи з Нуміконом.

Початковий етап – сенсорний етап (ціль – накопичити досвід, сенсорне насичення)

Мета: формування візуального та тактильного уявлення про форми-образи, деталі Нумікону.

Протягом цього періоду діти маніпулюють та граються з деталями Нумікону: розглядають, пробують на дотик, одягають на пальчики, вилловлюють сачком із води; використовують в сюжетних іграх; нанизують Форми Нумікону чи кілочки на шнурок, роблячи намисто; фарбують і відзеркалюють на папері; видавлюють на пластиліні. Такі дії необхідні для більш детального ознайомлення з деталями, могли їх запам'ятати візуально і тактично.

Наступний етап – характеристика Форм. Діти визнають, що деталі відрізняються за кольором та розміром, кожна форма має різну кількість отворів. Деталі описуються назвами кольорів, розміром, порівнянням розмірів: більша і найменша. Називають, використовуючи числівники «три», «п'ять», «сім» і т.д. Але на даному етапі діти ще не перераховують кількість отворів у формах. Деталі розглядаються цілісно, глобально. А слова «три», «п'ять», «сім», так само як і колір на даному етапі грають роль імені (назви).

Розпочавши конструювати з Форм Нумікону різноманітні площинні зображення (доріжки, будиночки, машини, тварин), використовуючи для цього зразок чи схему, діти повинні накладати деталі на білу дошку, старатися скласти одну велику форму з двох чи більше менших Форм. Таким чином діти визнають про нову властивість форми – стикування та розташування поруч.

III етап – Форма – цифра – число. Діти вчать порівнювати розмір форм, викладати їх по зростанню чи спаданню. При цьому діти ознайомлюються з цифрами, числовим рядом. Діти намагаються знаходити відповідність між цифрами та Формами Нумікону, оперуючись їх цілісним сприйняттям, не враховуючи кількість отворів.

IV етап – Лічба. На даному етапі діти вчать рахувати твори, вставляють в них кілочки чи інші елементи, перераховуючи при цьому скільки їх може поміститися в кожну форму.

V етап – Арифметичний.

Використання Нумікон як додаткового навчального матеріалу в процесі вивчення арифметичних дій. Приведемо приклад додавання. Для обчислення прикладу $5 + 2 = 7$, нам треба взяти Форму-5 і прикласти до неї внизу Форму-2, одержали Форму, яка

схожа на Форму-7. Для перевірки результату, беремо Форму-7, накладаємо зверху і переконуємося, що вийшло 7. Підкладаємо відповідний приклад. Формуємо математичне мовлення: 5 плюс два дорівнює 7 або 5 додати 2 буде сім.

Також з допомогою Нумікону можна здійснювати арифметичні дії з переходом через десяток. Маніпулюючи деталями, шукаючи їх у «чарівному мішечку», граючись з ними, порівнюючи їх із закритими очима, підбирають відповідні цифри, у них поступово формується крім зорового також тильне уявлення про ці форми, а також співвідношення форм з відповідними цифрами. Таким чином, діти починають уявляти форми та порівнювати з числами, виконувати дії з ними, не маючи реальних деталей перед очима [4].

У роботі з дітьми із затримкою психічного розвитку доцільно використовувати дидактичні ігри.

1. У роботі з дітьми рекомендовано використовувати дидактичні ігри під час фронтальних корекційно-розвивальних заняттях, а також на індивідуальних заняттях, чи у різних режимних моментах у групі компенсуючої спрямованості для дітей із затримкою психічного розвитку.

2. Основна вимога до дидактичних ігор – доступність і зрозумілість дітям, відповідність віковим і психологічним особливостям.

3. Кожна дидактична гра має мати конкретну навчальну задачу, відповідати темі заняття та корекційного етапу.

4. Готуючись до проведення дидактичної гри, важливо підбирати цілі, які будуть сприяти окрім отриманню нових знань, але й корекції психічних процесів дитини із ЗПР.

5. В процесі проведення дидактичної гри, важливо використовувати різноманітні наочні засоби із смисловим навантаженням і відповідним естетичним вимогам.

6. Розуміючи особливості дітей з ЗПР, для кращого сприйняття матеріалу, при використанні дидактичних ігор важливо задіяти декілька (слуховий і зоровий, слуховий і тактильний).

7. Слід правильно співвідносити гру і працю донькільника.

8. Зміст гри ускладнюється, залежно від віку дітей. має ускладнюватися в залежності від вікових груп. Кожна група повинна слідувати певній послідовності ігор, ускладнюється при цьому зміст, дидактичні завдання, ігрові дії та правила.

9. Потрібно навчати ігровим діям, тоді гра буде навчальною і змістовною.

10. У грі принцип дидактики поєднується з цікавістю, жартом. Тільки активні ігри мобілізують розумову діяльність, полегшуючи виконувати завдання.

11. Дидактичні ігри направлені на активізацію мовленнєвої діяльності дітей.

Ціль використання – накопичувати, збагачувати словник, отримувати соціальний досвід.

12. Рекомендовано підбирати такі дидактичні ігри, які будуть емоційно забарвлені, розвивати інтерес до нових знань, викликаючи у дітей бажання вчитися

[6, с. 88].

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

3.2 Розробка реабілітаційної програми для дітей з затримкою психічного розвитку в умовах інклюзивного середовища

Соціально-психологічна робота з «особливими дітьми» повинна відповідати головній меті – підготовка дитини до її самостійного життя.

При розв'язанні цієї задачі важлива роль відводиться психологічній службі закладу та педагогам. Зокрема повинні сприяти розвитку соціальних умінь дітей з особливими потребами, забезпечуючи також необхідну моральну підтримку сім'ям, включаючи їхніх рідних, вихователів.

Психолог, який здійснює психологічний супровід дітей з особливими потребами повинен виконувати наступні завдання:

1) підбирати діагностичний інструментарій, відповідний категоріям дітей та вади розвитку; створювати банк даних і вивчати індивідуальні особливості дітей, рівень розвитку їх пізнавальних процесів, рівень адаптації дитини до умов навчального закладу, стиль спілкування батьків та педагогів з дітьми;

2) виявляти дітей, у яких є труднощі у навчанні, спілкуванні та взаємодії з оточуючими; визначати причини таких труднощів, проводячи психологічні діагностики та спостереження;

3) надавати психологічну допомогу дітям з особливими потребами, наприклад консультувати, проводити психокорекцію, надавати психологічні підтримку;

4) проводити моніторинг медико-психологічного і психолого-педагогічного статусу дитини, динаміку її психічного розвитку;

5) консультувати батьків дітей з особливими потребами;

6) формувати в учасників навчально-виховного процесу толерантне ставлення до дітей з особливими освітніми потребами, здійснюючи просвітницьку роботу [5, с. 10].

Після вивчення особливостей психофізичного розвитку дитини, необхідно правильно підібрати відповідний інструментарій та методики. Наприклад, якщо у дитини є порушення зору, малюнки повинні бути контрастні на великих розмірів. У дитини з спастикою кінцівок важко використовувати малюнкові методики, при їх використанні потрібно домовитися з дитиною про сигнали, які будуть відповідати

певному вибору. Слід передбачати можливі труднощі при сприйманні зображень, наприклад нерозуміння сюжету чи логічних зв'язків. Якщо у дітей є проблеми з мовленням, не варто вибирати вербальні методики. Також слід відрізнити проблеми з активним мовленням при порушеній артикуляції, та труднощі сприйняття зверненого мовлення.

Головна мета психодіагностики – проведення психологічного обстеження пізнавальної та особистісної сфери дитини, виявлення дефектів, особливостей психічної діяльності, які можна використовувати в роботі з дитиною.

Психолог обирає які методики потрібно використовувати у випадку діагностичного вивчення дітей, та форми адаптивності стимульних матеріалів.

Розглянемо діагностичні методики, які використовуються при роботі з дітьми з особливими освітніми потребами [47].

Напрямок роботи	Призначення	Категорії дітей, які мають вади психофізичного розвитку			
		Вади мовлення	Вади зору	Загримка психічного розвитку	Аутисти
Аналіз медичних зошитів. Систематичне тривале спостереження. Визначення сенсорних подразників, на які реагує дитина. Опитувальник для батьків.	Вивчення індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів та потреб	+	+	+	+

Діагностика психічних процесів (Немовим. Шарохіна, Біне Сімона.)	Визначення рівня розвитку пізнавальних процесів	+	За умови дотримання специфіки проведення	+	+
Вивчення розумового розвитку (за методикою Замбіцьявічене)	Визначення рівня розумового розвитку	+	За умови дотримання специфіки проведення	+	+
Методика діагностики відхилень у розумовому розвитку молодших школярів та старших дошкільників (Стадненко Н.М., Іляшенко Т.Д.)	Визначення рівня розумового розвитку	+	За умови дотримання специфіки проведення	+	+
Дошки Сегена	Для визначення рівня розвитку дітей	+	За умови дотримання специфіки проведення	+	+
Визначення рівня готовності до навчання у школі	Вивчення рівня психологічної готовності до навчання в школі	+	За умови дотримання специфіки проведення	+	+
Соціометрія	Вивчення взаємин в дитячому колективі	+	+	+	+
Кубики Коса	Невербальний тест визначення інтелекту дитини	+	За умови дотримання специфіки проведення	+	+

Корекційно-розвивальний етап

Враховуючи вади розвитку та потенційні можливості дитини необхідно організувати психо-корекційну роботу. Психолог заздалегідь оцінює та продумує альтернативні вправи, враховуючи потреби розвитку дитини. Ціль психокорекційної роботи – розвивати усі види сприймання, Корекційна робота має бути спрямована на розвиток усіх видів сприймання, особлива увага приділяється зоровому і слуховому, оскільки на їхній базі відбувається розвиток інших вищих психічних функцій. В ході розвитку сприймання збагачуються різні знання про навколишній світ, усвідомлюються зв'язки між конкретними предметами та явищами. Таким чином відбувається розвиток мислення та мовлення дітей.

Під час корекції розвитку та навчання дитини важливо звертати увагу на працездатність дитини, її вміння зосереджуватись, цілеспрямовано працювати. Діти ставлять перед собою мету, усвідомлюють способи її досягнення, а також дають оцінку результатів. Якщо корекція направлена на розвиток деяких окремих пізнавальних процесів доцільною буде організація індивідуальних занять. Аналізуючи результати діагностичної роботи, психолог та педагог орієнтується в своїй роботі. Ще один індикатор ефективності корекційної роботи - ступінь інтегрованості дитини в освітнє середовище [23].

Розглянемо основні напрямки корекційно-розвивальної роботи:

- розвиток та корекція пізнавальних процесів;
- корекція самооцінки, яка є важливим показником формування особистості;
- корекція емоційних порушень та патологічних рис характеру;
- запобігання психічним перевантаженням;
- спрощення процесу адаптації до умов освітнього закладу;
- корекція взаємовідносин серед однолітків, та з дорослими;
- розвиток комунікативних навичок, та позитивної соціальної комунікації.

Практичний психолог у своїй роботі використовує програми, рекомендовані МОН України для роботи з дітьми ООП:

- Комплексна програма розвитку дітей аутизмом «Розквіт»;
- Програма розвитку «Стежки у світ» для дітей зі знизеним слухом;

НУБІП України

- Комплексна програма з музикотерапії для дітей зі складними порушеннями розвитку

- Програма розвитку «Віконечко» для дітей із затримкою психічного розвитку

- Програма розвитку дітей з порушеннями опорно-рухового апарату.

НУБІП України

В ході корекційно-розвивальної роботи проводиться діагностика динаміки розвитку дитини, обговорюються з педагогами та батьками виникаючі труднощі, та визначаються шляхи їх вирішення.

Психокорекційна робота включає:

- розвиваючі вправи;

- сюжетно-рольові ігри;

- арт-терапію.

НУБІП України

Розглянемо розвиваючі вправи:

1. Корекція та розвиток мислення.

НУБІП України

Розвиток мислення, а саме здатності аналізувати, порівнювати, узагальнювати, абстрагувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Розвиток просторового гнозису: навчити складати розрізнені картинки, кубики Косса, класифікувати

вербальний і невербальний матеріал, враховуючи різні ознаки, порівнювати предмети

і поняття між собою, підводити поняття під загальну категорію, конструювати та

створювати аплікації за наочним зразком і уявленням, визначати послідовність в серії

сюжетних малюнків, придумувати та відгадувати загадки, встановлювати аналогії,

визначати причини за наслідками подій.

2. Формування довільної уваги, підвищення її стійкості [1, с. 170].

НУБІП України

Діти вчать контролювати свої дії, порівнюють проміжні і кінцевий результат із зразком, знаходять і виправляють помилки. Для цього використовуються вправи:

«Добери за формою», «Кодування», «Лабиринти». Вчитись знаходити відмінності і

неточності у зображеннях можна за допомогою вправ: «Нісенітниця», «Метелик»,

«Вгадай, що заховано».

НУБІП України

3. Розвиток логічної пам'яті, довільного запам'ятовування та відтворення,

формування раціональних прийомів запам'ятовування.

В навчанні дітей застосовуються різні прийоми запам'ятовування, враховуючи структуру матеріалу: діти використовують різні аналізатори для сприймання, об'єднання частин матеріалу асоціативними зв'язками, впорядкування матеріалу, проводиться його класифікація та узагальнення, встановлюють логічні зв'язки, матеріал пов'язують з образами, використовують малюнки, піктограми, як опору. Доцільно проводити ігри та вправи для запам'ятовування слів, речень, текстів, наочного матеріалу.

4. Корекція зв'язного мовлення.

Використовуються ігри та вправи для розвитку розуміння мовлення, уточнення та збагачення словника, формування навичок зв'язного висловлювання. Для цього доцільно проводити словникову роботу, описувати предмети і малюнки, складати розповіді за серією сюжетних малюнків, відповідати на запитання, діти вчаться формулювати запитання, опираючись на унаочнення і без нього, переказують тексти, складають розповіді на конкретну тему самостійно чи колективно.

Вправи та ігри для психокорекції мають відповідати таким вимогам:

- в них повинні використовуватися різні рівні виконання завдань: наочно-дійовий, наочно-образний, вербальний, опираючись на концепцію поетапного формування розумових дій (за П. Я. Гальперінім);

- завдання ускладнюються поступово у межах зони найближчого розвитку дитини;

- корекційні вправи виконуються не тільки у вигляді ігор, а також, використовуючи дидактичний матеріал [5, с. 8].

Відмітимо, що сюжетно-рольові ігри впливають на інтенсивність розвитку наочно-образного мислення, довільність психічних процесів, створюючи умови для формування ієрархії мотивів, усвідомлення власного соціального статусу, волі, підтримують мотивацію участі у корекційних заняттях.

Сюжетно-рольова гра може використовуватися як спосіб організації дітей для виконання вправ і завдань розвивального характеру. Також даних тип ігор може допомогти відреагувати на різні емоційні стани, наприклад,

тривожність, агресивність, радість, здивування, а також сприяє конструктивному розв'язанню конфліктів. Під час гри засвоюються соціальні ролі, формуються навички соціальної взаємодії.

З ціллю корекції можна використовувати казкові ігрові сюжети (відомі дітям, або створені ними), відтворювати реальні типові події з повсякденного життя. При розподіленні ролей враховується діагноз та проблеми дитини. Організуючи гру, акцентується увага на тому, щоб кожна дитина спробувала себе у різних ролях. Гра закінчується груповим обговоренням, висловленням емоцій та почуттів, пережитих в ході гри, також варто проаналізувати поведінку героїв та наслідки, не зважаючи на зміну стандартного сюжету чи сюжетних ліній. Враховуючи кожну конкретну ситуацію психолог може бути ініціатором гри, організатором або її учасником.

Розглянемо необхідність використання засобів арт терапії.

Засоби мистецтва використовуються при психологічній корекції в наступних цілях: корегування емоцій, зниження рівня тривожності, агресивності, імпульсивності, сприяння подоланню страхів, підвищення самооцінки. Зокрема, на психокорекційних можна використовувати малюнок, музико-та-казко-терапію.

На малюванні використовуються усі можливі матеріали. Наприклад, малювання олівцями допомагає подолати імпульсивність і знижує агресивність; малювання фарбами на великих аркушах паперу пензликом або пальцями, долоньями знижує тривожність, оптимізує самооцінку.

Різноманітною повинна бути і тематика малюнків. Підвищує корекційний ефект аналіз та обговорення малюнків, також можна придумувати за цими малюнками історії. Таким чином можна розвинути такі якості як самопізнання, емоційна децентрація, емпатія, усвідомлення власних емоційних станів, також допомагає сформувати групову підтримку [23, с. 230].

Психогімнастичні вправи можуть використовуватися для психологічного налаштування дітей на заняття, сприяти їх розслабленню, розвивати їх емоційну сферу та саморегуляцію. Діти виконують мімічні та пантомімічні етюди, грають

ігри в яких необхідно виразити окремі емоції і якості характеру, також застосовуються вправи на релаксацію.

Розслаблення можна досягти чергуючи протилежні за характером рухи: напруження-розслаблення, різкі – плавні, швидкі – повільні та ін. Щоб спрямувати

дітей виконувати ці вправи, психогімнастики може бути організована як казкові сюжети [17, с. 201].

Отже, для того, щоб забезпечити оптимальний психічний розвиток дітей з психофізичними порушеннями, корекційну роботу потрібно поєднувати із створенням для них сприятливого соціального середовища, необхідно також формувати в учасників навчально-виховного процесу (вчителів, учнів, батьків) позитивні настанови щодо інклюзивного навчання [7, с. 81].

Ще один, не менш важливий етап - просвітницько-консультативний.

Психологічне консультування або просвітницько-консультативна діяльність здійснюється переважно по відношенню до педагогів та батьків дітей з особливими потребами.

Основні питання просвітницької роботи:

- вікові особливості і психологічні норми;
- уміння розпізнавати емоційні прояви дітей;
- відпрацювання стилів реагування на такі прояви і поведінку;
- формувати у батьків відповідальне ставлення виконання батьківських обов'язків;
- подолання та конструктивне вирішення конфліктних ситуацій;
- способи зняття емоційного напруження, тривожності;
- розвиток толерантного ставлення до дітей з ООП.

До ефективних заходів, які можуть забезпечити психологічну підтримку, відносять створення клубів для батьків дітей з порушеннями розвитку. Під час спілкування батьків, які мають спільні проблеми, присутня необхідна підтримка, вони обмінюються інформацією, що дуже важливо для пом'якшення наслідків психотравматичного стресу [32].

Важливий фактор – активне залучення батьків у процес психологічної допомоги дитині, слід виділити саме допомогу батька. Оскільки саме чоловіки можуть більш конструктивно вирішувати проблеми дитини, їх активна участь буде впливати не тільки на виховання, а і на клімат у сім'ї.

Суть психологічної підтримки педагогів – формування психологічної готовності до роботи з дітьми, профілактика емоційного вигорання. Під час такої роботи вихователі повинні володіти психотехнічними методами релаксації та способів зняття психоемоційного напруження.

Ще один ефективний спосіб взаємодії педагога і батьків – організація батьківських семінарів та тренінгів. Основна мета таких групових занять – розширити знання батьків про психологічні особливості дітей з проблемами розвитку, психологію виховання та психологію сімейних стосунків. Завдяки таким зустрічам можна підвищити поінформованість батьків про дитину, а також стимулювати зміни ставлення батьків до проблем дитини та до особливостей її виховання. Психологічна підтримка батьків здійснюється як під час групового спілкування, а також на індивідуальних бесідах, головна тема яких – проблеми дитини, сімейні проблеми.

Важливо також проводити систематичний консультативний супровід усіх учасників навчально-виховного процесу щодо проблем та питань, які виникають у процесі впровадження інклюзивної освіти.

Особливо потрібно акцентувати увагу на індивідуальний підхід в роботі психолога. Психолог індивідуально до кожної дитини визначає патологію, наскільки складний дефект, рівень психофізичного та мовного розвитку; особливості характеру та темпераменту; комунікативні властивості, здатність адаптуватись середодноклітків; зацікавленість батьків [31].

Метою корекційно-розвивальної програми «Цікавий світ Монтесорі» є формування у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку цілісного образу навколишнього світу, розвиток їхніх індивідуальних здібностей на основі використання спеціального розвиваючого середовища.

Діти з порушеннями інтелектуального розвитку характеризуються особливостями пізнавальної, мовленнєвої, сенсомоторної сфер розвитку.

Характерним для цих дітей є порушення загального психічного розвитку, яке обмежує можливості оволодіння складними формами пізнавальної діяльності, пов'язаними з узагальненням та абстрагуванням.

У більшості дітей є значні труднощі у сприйманні та запам'ятовуванні навчального матеріалу, спілкуванні та взаємодії з однолітками та дорослими.

Виникнення труднощів у процесі практичної діяльності може зумовити припинення подальшого виконання дітьми завдання або спрощення способу його виконання, що призводить до невірної практичного результату. Недостатній розвиток сприймання

у дітей обмежує їхні можливості оволодіння уявленнями про навколишній світ, адже їх сприймання є фрагментарним, нецілеспрямованим, звуженим, уповільненим, результати сприймання не осмислюються. Недостатня сформованість мовлення цих

дітей суттєво впливає на становлення їх соціальної адаптації, оскільки відомо, що одним із показників успішної адаптації людини в суспільстві є вміння сприймати та передавати одержану інформацію безпосередньо мовою. Обмеженість словникового

запасу перешкоджає школярам адекватно висловлювати свої думки, бажання. Відтак для запам'ятовування нових слів-термінів потрібно неодноразове їх повторення.

Емоції дітей є недостатньо диференційованими, часто нестійкими, хоча й адекватними у доступних їхньому розумінню ситуаціях. Наявні порушення психомоторного розвитку обумовлюють труднощі у процесі навчання грамоти,

письма, читання, малювання, праці, фізичних вправ. Значна обмеженість знань та уявлень про навколишній світ, несформованість мисленнєвих операцій, порушення моторного розвитку уповільнює темп формування пізнавальної діяльності, і в цілому – життєвої компетентності дитини з інтелектуальними порушеннями.

Реалізація програми в освітньому процесі на основі методики М. Монтесорі забезпечує поступовий розвиток сенсорно-перцептивної, психомоторної, емоційно-вольової сфер дітей, розширенню уявлень про навколишній світ, сприяє розвитку всіх психічних процесів. Знання, набуті дітьми на основі Монтесорі-матеріалу, будуть застосовані і випробувані ними у спеціально облаштованому середовищі.

Реалізація змісту програми під час корекційно-розвивальних занять сприятиме особистісному розвитку дітей, формуванню життєвих навичок, соціально-адаптивної поведінки, розширенню соціального досвіду та розвитку навичок комунікації та взаємодії, що безсумнівно позначиться на адаптаційних можливостях дітей у суспільстві.

Корекційно-розвивальні завдання програми спрямовано на:

- розширення уявлень про навколишній світ;
- розвиток довільної уваги, її концентрації та обсягу;
- розвиток пам'яті;
- розвиток фонематичного слуху;
- розвиток мислення, розумових операцій (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація);
- розвиток дрібної моторики пальців рук;
- удосконалення навичок епілкування, вміння працювати у групі.
- розвиток особистісних якостей (дисциплінованості, організованості, вольової регуляції, вміння діяти за зразком).

Важливою особливістю реалізації програми є спеціально облаштований кабінет Монтесорі, який умовно розділений на зони, які відповідають розділам програми, враховуючи сензитивні періоди розвитку дитини:

- Зона практичного життя
- Зона сенсорного розвитку
- Зона мовленнєвого розвитку
- Зона математичного розвитку
- Космічна зона

Форми організації дитячої діяльності

1) групові заняття (уроки). Ініціатором дитячої активності є дорослий, який формує завдання і пропонує способи його розв'язання;

2) індивідуальні заняття (спільна діяльність дитини і дорослого). Педагог включається у діяльність дитини, якщо вона попросить його про це, або якщо дитина вагається у виборі роботи;

3) вільна й самостійна діяльність дітей у спеціально організованому середовищі. У цьому разі педагог надає дітям право вибору діяльності, займаючи позицію спостерігача. Цю форму організації дитячої діяльності М. Монтесорі вважала найпродуктивнішою. Позиція спостерігача полягає в тому, що педагог не організовує діяльність дітей у традиційному розумінні, а прогнозує її. Переконавшись, що діти чимось зацікавились, ускладнює завдання, добираючи необхідний матеріал [33, с. 20].

Організація занять: програмний курс розрахований на 70 занять. Заняття проводиться 2 рази на тиждень.

Тривалість одного заняття – 45 хвилин (Додаток 1).

Таким чином, при виконанні функціональних обов'язків практичний психолог здійснює психологічний супровід інклюзивної освіти у закладі:

1. Здійснює психологічне обстеження дітей з особливостями психофізичного розвитку, виявляє їх соціальний, когнітивний та психічний розвиток.

2. Попереджує виникнення дезадаптації дітей з особливостями психофізичного розвитку;

3. Гармонізує міжособистісні відносини дітей з особливостями психофізичного розвитку з однолітками;

4. Розробляє ряд конкретних рекомендацій для педагогічних працівників, законних представників щодо специфіки розвитку, навчання та виховання дітей з особливостями психофізичного розвитку;

5. Проводить розвивальні заняття з дітьми з особливостями психофізичного розвитку;

6. Формує навички соціальної взаємодії.

ВИСНОВКИ

НУБІП України

Висновок до 1 розділу

Зміни, які останніми роками відбулись в загальноосвітній школі, привели до інтенсифікації навчальних програм, створили передумови для формування психологічного дискомфорту, що природно призводить до виникнення комплексних труднощів навчання та погіршення дитячого психічного здоров'я.

Постає гостра потреба у вивченні та розробленні напрямів психологічної допомоги дітям. Актуальність цього полягає в тому, що до сьогоднішнього дня залишається не вивченим питання своєчасної кваліфікованої діагностики порушень психічного здоров'я дітей, а також відсутні умови для повноцінної корекції труднощів, які виникають в процесі виховання та навчання. На жаль, у теперішній час через відсутність державної системи реабілітації дітей реабілітаційний процес не скоординований серед закладів охорони здоров'я, соціального захисту та освіти.

В процесі надання психологічної допомоги дітям із ЗПР варто приймати до уваги особливості їх розвитку, характер поєднання біологічних і соціальних чинників розвитку в структурі їх стану, соціальну ситуацію їхнього розвитку, особливості взаємовідносин у сім'ї та соціуму в цілому.

Висновок до 2 розділу

Організація процесу виховання та навчання дітей з розумовою відсталістю та затримкою психічного розвитку здійснюється на базі оновленого змісту освіти, який визначається Державним стандартом початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами.

Згідно із Державним стандартом визначаються нові підходи до організації дітей з особливими освітніми потребами, включаючи затримку психічного розвитку та розумову відсталість: інклюзивне та інтегроване навчання; формування життєвої компетентності у дітей із затримкою розвитку як умови їх соціалізації, здатності застосовувати здобуті знання і вміння у практичній життєдіяльності.

Інваріантна складова Типових навчальних планів шкіл для дітей із затримкою психічного розвитку повинна в обов'язковому порядку включати години корекційно-розвиткових занять, метою яких є вирішення специфічних завдань, котрі

зумовлені особливостями психологічного розвитку дітей, а саме: пізнавальної діяльності, розвиток мовлення, психофізичний, соціально-комунікативний розвиток дітей з особливими потребами, формування в них навичок просторового, соціально-побутового орієнтування тощо; саморозвиток дітей в результаті взаємодії із навколишнім середовищем, враховуючи наявні знання, вміння та навички комунікативної діяльності і творчості; створення умов для соціальної реабілітації та інтеграції дітей з особливими освітніми потребами, розвиток їх важливих вмінь та саморозвиток.

Висновок до 3 розділу

У навчанні та розвитку дітей дуже важливо правильно організувати навчально-розвивальне середовище. Необхідно створити оптимальні умови, які б сприяли:

- формуванню у дітей відчуття власної індивідуальності;
- формуванню її самооцінки, створюючи ситуацію успіху;
- соціалізації її як особистості;
- розширенню навичок комунікації, створюючи широкий спектр стосунків з

однолітками, дорослими.

Усе це готує дітей до дорослого життя, а також до продуктивної участі в житті суспільства в майбутньому. Особливу увагу слід приділити функціонуванню спеціальних освітніх закладів, в яких навчають та виховують дітей з особливостями психофізичного розвитку.

Загальні висновки

Діти із затримкою психічного розвитку на сьогоднішній день є найчисельнішою групою серед тих, яким необхідна спеціальна допомога в процесі навчання та соціально-трудової адаптації. В більшій мірі це є контингент таких дітей, особливо в початкових класах, яким важко дається освоєння навчального матеріалу. Через це вчасна допомога та корекція даної специфіки в розвитку дітей є вирішенням проблеми шкільного невстигання.

Знання про затримку психічного розвитку дозволяють розглядати дану проблему як межовий стан психічного розвитку. Він характеризується розладами

емоційно-вольової та інтелектуальної сфери. З часом, якщо дитині не надається своєчасна психологічна допомога, то у неї можуть спостерігатись негативні зміни особистості. В такому випадку слід звертатись до питання соціально-психологічного супроводу та реабілітації дітей із затримкою психічного розвитку.

Психологічна реабілітація – це комплекс заходів, метою яких є відновлення, компенсація та корекція порушень психічних функцій та станів. Також її вважають процесом, який сприяє адаптації дитини до певних соціальних умов. Процесом реабілітація передбачено не тільки корекція та ліквідація дефекту, а також розвиток інших функцій та компенсація. У даному випадку опорою реабілітації є компенсаторні процеси, і вона спрямована на оптимізацію їхнього перебігу.

Психологічний супровід інклюзивного навчання та виховання потребує додаткової професійної підготовки та планування, а також контактів з фахівцями, які можуть надати відповідну допомогу. Таку допомогу батькам, практичним психологам та педагогам надають психолого-медико-педагогічні консультації (ПМПК), які являють собою методичні установи освітньої системи і здійснюють різнопланову роботу, а саме консультативну, психолого-педагогічну, методичну, розвивальну, профілактичну, аналітичну, прогностичну, просвітницьку роботу. Як правило, саме психологічна служба закладу – це ініціатор звернень батьків до ПМПК. Виновок даної служби є своєрідною рекомендацією, щоб дитина могла отримувати допомогу в закладі де вона навчається чи безпосередньо в ПМПК.

Отже, для того, щоб забезпечити оптимальний психічний розвиток дітей з психофізичними порушеннями, корекційну роботу потрібно поєднувати із створенням для них сприятливого соціального середовища, необхідно також формувати в учасників навчально-виховного процесу (вчителів, учнів, батьків) позитивні настанови щодо інклюзивного навчання.

НУБІП України

Список використаної літератури

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / Наук. кер. та заг. ред. О.Л. Кононко. – [3-тє вид., випр]. – К. : Світич, 2009. – 430 с.
2. Башилова Т. А. Об истории обучения слепоглохих детей в Московском регионе / Клиническая и специальная психология. – 2013. – № 2. – С. 8–14.
3. Бондар В. І., Синьов В. М. Актуальні проблеми розвитку освіти дітей з обмеженнями життєдіяльності: шляхи від інституалізації до інтеграції / Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського ун-ту ім. І. Огієнка. – Вип. 12. – [Серія соціально-педагогічна]. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. – С. 8–14.
4. Вавіна Л. Корекційно-реабілітаційна модель специфічного компонента змісту освіти учнів із глибокими порушеннями зору / Дефектологія. 2004. № 1.
5. Гавриш Н. Заняття в педпроцесі: сучасний погляд / Н. Гавриш / Дошкільне виховання. – 2010. – № 2. – С. 8–11.
6. Гаяш О. В. Поради вчителям щодо навчання дітей з особливими освітніми потребами у класі з інклюзивним навчанням : Методичні рекомендації / Укладач О. В. Гаяш. – Ужгород : Інформаційно-видавничий центр ЗІПО, 2014.
7. Гладкая В. В. Планирование коррекционной работы с учащимися с трудностями в обучении: метод, пособие для учителей-дефектологов / В. В. Гладкая. Минск : Зорны верасень, 2008. – 112с.
8. Дети с ограниченными возможностями: проблемы и инновационные тенденции в обучении и воспитании: хрестоматия по курсу «Коррекционная педагогика и специальная психология» / [сост.: Н. Д. Соколова, Л. В. Калининкова]. М.: Изд-во ГНОМ и Д, 2001. – 448 с.
9. Дефектологічний словник : навчальний посібник / За редакцією В. І. Бондаря, В. М. Синьова – К.: «МП Леся», 2011.–528 с.
10. Діти і соціум : Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: [монографія] / А.М. Богуш, Л.О. Варяниця, Н.В. Гавриш, С.М. Курінна, І.І. Печенко: наук. ред. А.М. Богуш; [за заг. ред. Н.В. Гавриш]. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – 368 с.

11. Дмитриева Е.Е. Особенности коммуникативно-личностного развития детей старшего дошкольного и младшего школьного возраста с легкими формами психического недоразвития / Е.Е. Дмитриева / Специальная психология. – 2005. – №1. – С. 51–54.

12. Допплер Д., Лорман Т., Шарма У. Переосмислюючи допоміжні послуги спеціалістів в інклюзивних класах. / Дефектологія – № 3 – 2009.

13. Ермаков В. П. Развитие, обучение и воспитание детей с нарушением зрения : справочно-методическое пособие для учителя / В. П. Ермаков, Г. А. Якунин. – М. : Просвещение, 1990. – 223 с.

14. Затримка психічного розвитку в дітей: методичні рекомендації / уклад.: Г.Д. Ілляшенко, М.В. Рождественська. – К.: ІЗМН, 1996. – 95 с.

15. Ілляшенко Т. Д., Бастуй Н. А., Сак Т. В. Діти із ЗПР та їх навчання. – К., 1997.

16. Інклюзивний підхід як основа освіти для всіх дітей. За матеріалами Всеукраїнського фонду «Крок за кроком». Завуч – № 2 – 2008.

17. Колупаєва А. А. Діти з особливими потребами та організація їх навчання. Наук.-метод. посіб. / А. А. Колупаєва, Л. О. Савчук, – видання доповнене та перероблене, – К.: Видавнича група «АТОПОЛ», – 2011. – 273 с.

18. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К.: Рад. шк., 1989. 6-8 с.

19. Левченко Й. Ю., Приходько О. П. Технология обучения и воспитания детей с нарушением опорно-двигательного аппарата. – М., 2001.

20. Ломов Б. Ф. Системность в психологии: Изб. психол. тр. / Под ред. В. А. Барабанщикова. – М.: Ун-т практической психологии, 1996. – 384 с.

21. Мамайчук И. И. Психокоррекционные технологии для детей с проблемами в развитии. – СПб.: Речь, 2003. – 400 с.

22. Мамайчук И. И. Психологическая помощь детям с проблемами в развитии. – СПб.: Речь, 2008. – 220 с.

23. Мамайчук И.И. Помощь психолога ребенку с задержкой психического развития. / И.И. Мамайчук, М.Н. Ильина – СПб. : Речь, 2004. – 352 с.

24. Матвеева М., Миронова С., Гречко Л. Психокорекційна робота в умовах інтегрованого навчання / Дефектологія. – № 3 – 2009.

25. Миронова С. П. Основи корекційної педагогіки. / Миронова С. П., Гаврилов О. В., Матвеева М. П.; за заг. ред. Миронової С. П. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. – 264 с.

26. Назарина В. Дитина зі зниженим слухом в інтегрованому класі / Д. – № 4 – 2003.

27. Обухівська А. Г. Психологу про дітей з особливими потребами у загальноосвітній школі / Обухівська А., Ілляшенко Т., Жук Т. – К. : Редакція загальної газети, 2012. 128 с.

28. Основы специальной психологии / под ред. Л. В. Кузнецовой. – М.: «Академия», 2002. – 480 с.

29. Особливі діти в закладі і соціальному середовищі : навч. посіб. / О. В. Гаврилов. – Кам'янець-Подільський : Аксіома 2009. – 308 с.

30. Піроженко Т. Мовлення дитини. Психологія мовленнєвих досягнень дитини / Т. Піроженко. – К. : Главник, 2005. – 112 с.

31. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами: навч. метод. посіб. / [за заг. ред. Колушаєвої А. А.] – К.: ТОВ ВПЦ «Літопис – ХХ». 2010.

32. Сак Т. В. Особлива дитина: Від народження до 6 років: Поради батькам. – К.: Літера ЛТД, 2008. – 144 с.

33. Седнева В. О. Основи корекційної роботи з учнями, які мають особливості психофізичного розвитку : методичні рекомендації / В. О. Седнева. – Миколаїв : ОНПО, 2011. – 36 с.

34. Синьов В. М., Матвеева М. П., Хохліна О. П. Психологія розумово відсталості дитини: підручник. – К.: Знання, 2008. – 360 с.

35. Синьова Є. П. Тифлопсихологія : підручник / Є. П. Синьова. – К.: Знання, 2008. – 365 с.

36. Слепович Е. С. Работа с детьми с интеллектуальной недостаточностью. / Е. С. Слепович, А. М. Поляков – СПб. : Речь, 2008. – 247 с.

37. Сорокин В. М. Специальная психология / СПб.: Речь, 2004. – 216 с.
38. Сорокин В. М., Кокоренко В. Л. Практикум по специальной психологии / Под ред. Л. М. Шипициной. – СПб.: Речь, 2003. – 122 с.
39. Специальная психология / Под ред. В. И. Лубовского, Т. В. Розанова, Л. И. Солнцева. – М.: Академия, 2005. – 464 с.
40. Специальная психология: Учеб. пособ. / Под ред. В. И. Лубовского. – М.: Академия, 2003. – 464 с.
41. Спеціальна психологія: тексти. – Ч. 1. / За ред. М. П. Матвеевої, С. П. Миронової. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний ун-т, 1999. – 158 с.
42. Спеціальна психологія: тексти. – Ч. 2. / За ред. М. П. Матвеевої, С. П. Миронової. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний ун-т, 2001. – 142 с.
43. Стайко О. Домашні завдання для тат і мам / Палітра педагога. – 2010. – № 3. – С. 11–17.
44. Шаповал Ю. А. Специальная психология: учебное пособие. – М.: ТЦ Сфера, 2005. – 224 с.
45. Швець С. Активізуємо родину заради мовлення дитини / Палітра педагога. – 2009. – № 6. – С. 12–16.
46. Шевченко С. П. Обучение детей с задержкой психического развития / Воспитание и обучение детей с нарушениями развития. – 2004. – № 1. – С. 3–9.
47. Шевчук Н. Експериментуємо разом / Палітра педагога. – 2010. – № 3. – С. 23–31.
48. Шелестова Л. Дітям про організм людини / Дошкільне виховання. 2010. – № 7. – С. 14–18.
49. Шмаргун В. М. Онтогенетичний аспект інтелектуального розвитку дітей / Актуальні проблеми психології. – Т. 5: Психофізіологія. Медична психологія. Генетична психологія. – Вип. 4. – К.: Міленіум, 2005. – с. 270–283.
50. Шмаргун В. М. Руховий досвід і когнітивний розвиток дітей із ЗПР / Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – № 5. – С. 73–77.

51. Шмаргун В. М. Типове й особливе в онтогенезі інтелекту дітей і підлітків / Проблеми загальної і педагогічної психології: Збірн. наук. пр. Ін-ту психол. ім. Г. С. Костюка АПН України.— Т. 7.— Вип. 5.— К., 2005.— с. 379–387.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ДОДАТКИ

Додаток 1

Індивідуальна програма розвитку (ІПР)

НУБІП України

Дитина ПІБ

Дата народження:

Батьки або опікуни ПІБ

Телефон:

Адреса:

Особливості розвитку:

Чи отримування дитина допомогу? Яку?!

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Зміст навчального матеріалу	Навчальні досягнення учнів	Корекційно-розвивальний етап
1. Предметно-практичні дії з використанням посуду та водою. Вправа «Збирання води віхоткою». Гра «Хмарка - дощик».	Учень: виконує вправи з дидактичним матеріалом, дотримуючись певної послідовності; обережно користується матеріалом; прибирає з використанням віхотки, ганчірки.	1. Розвивати мислення, зорову пам'ять, дрібну моторику рук, увагу, уяву, розумові операції мислення (узагальнення та класифікація); удосконалювати вміння знаходити суттєвий зв'язок між предметами; сприяти розвитку рухової пам'яті, уміння зосереджуватись; формувати позитивну навчальну мотивацію, привчати до охайності.
2. Практичні дії з дерев'яними рамками із застіркою - гачком. Вправа «Застібни на гачок». Гра «Позлітало листячко».	• Маніпулює дидактичним матеріалом, дотримуючись певної послідовності інструкцій; - ознайомлений із закономірністю роботи з гачком; самостійно аналізує результат виконаної дії, виправляє власні помилки.	2. Розвивати мислення, зорову пам'ять, дрібну моторику рук, увагу, розумові операції мислення (узагальнення та класифікація); удосконалювати вміння знаходити суттєвий зв'язок між предметами; сприяти розвитку рухової пам'яті, уміння зосереджуватись; розширювати кругозір, виховувати охайність.
3. Практичні дії з посудом та сипучими речовинами. Вправа «Пересипаємо крупу».	• Маніпулює дидактичним матеріалом, дотримуючись певної послідовності інструкцій; • як правильно тримати в руках посуд при пересипанні; • як правильно висипати сипучу речовину; • правильно тримати посуд при пересипанні; • обережно користуватись посудом;	3. Розвивати мислення, увагу, розумові операції мислення (узагальнення та класифікація); удосконалювати навички орієнтування у просторі, вміння виділяти об'єкти на підставі співставлення його з іншими, вміння визначати відмінні ознаки порівнюваних предметів; сприяти розвитку рухової

	пересипати рідину з однієї посудини до іншої; прибирати з використанням віхотки, ганчірки, щітки, совка.	пам'яті, позитивну мотивацію. формувати навчальну
Сенсорна зона (4 год)		
1. Робота із дидактичним матеріалом для розрізнення ароматів. Вправа з використанням ароматизованих циліндрів «Віднайди такий же аромат». Гра «Де побував пан-Апельсин?»	Маніпулює дидактичним матеріалом, дотримуючись певної послідовності та інструкцій. розрізняє основні аромати із ароматичних циліндрів; оперує поняттями: «різні», «схожі», «подібні» і т.п. класифікує матеріал за подібністю та ін. ознаками, коментуючи свій вибір.	1. Розвивати увагу, мовлення, розумові операції мислення (узагальнення та класифікація); удосконалити відчуття, вміння визначати відмінні ознаки порівнюваних предметів, рухомість процесів сприймання, аналізувати складне перебігання ліній; формувати позитивну навчальну мотивацію.
2. Робота з дидактичним матеріалом для розрізнення смаку. Вправа «Сортування спецій». Гра «Який за смаком?»	Маніпулює дидактичним матеріалом, дотримуючись певної послідовності та інструкцій: знає та розрізняє назви деяких спецій, основних відчуттів смаку: «солодкий», «солоний», «кислий», і т.п ; оперує поняттями: «більше», «менше», «подібний» і т.п. класифікує матеріал за подібністю та ін. ознаками, коментуючи	2. Розвивати увагу, мовлення, розумові операції мислення (узагальнення та класифікація); дрібну моторику рук, удосконалити навички орієнтування у просторі, вміння визначати відмінні ознаки порівнюваних предметів, рухомість процесів сприймання, формувати позитивну навчальну мотивацію.

3. Деталі**конструктора великих форм.**

Гра «Побудуємо гараж».

свій вибір.

- Маніпулює дидактичним матеріалом, дотримуючись певної послідовності та інструкцій:
- знає назви основних кольорів;
- оперує назвами просторових понять.

3. Розвивати мислення, зорову пам'ять, увагу, дрібну моторику рук, мовлення; вчити групувати предмети за функціональною ознакою; удосконалювати вміння аналізувати об'єкти сприйняття, вміння виділяти об'єкти на підставі співставлення його з іншими, вміння визначати відмінні ознаки порівнюваних предметів; сприяти розвитку рухової пам'яті, формувати пізнавальну активність.

4. Деталі**конструктора великих, середніх, дрібних розмірів.**

Вправа «Збудуй вежу».

- Маніпулює дидактичним матеріалом, дотримуючись певної послідовності та інструкцій:
- класифікує фігури за зразком;
- оперує множинами за інструктажем;
- знає назви основних кольорів;
- оперує поняттями: більше – менше, ще більше (менше), так само;
- вказує при виконанні дій: перший, наступний, останній та ін.
- користується лише вказаними деталями конструктора;
- самостійно аналізує результат виконаної дії, виправляє власні помилки, з

4. Розвивати мислення, механічну пам'ять, дрібну моторику рук, мовлення, увагу; вчити групувати предмети за функціональною ознакою, знаходити закономірність розміщення об'єктів; удосконалювати вміння аналізувати об'єкти сприйняття, вміння виділяти об'єкти на підставі співставлення його з іншими, вміння визначати відмінні ознаки порівнюваних предметів; сприяти розвитку рухової пам'яті, формувати пізнавальну активність.

допомогою робить висновки про властивості геометричних фігур.

Математична зона (4 год)

1. Робота з числовими штангами.

Вправа «Підбір цифр».
Гра «Де більше?»

• Маніпулює (виконує дії) дидактичним матеріалом, дотримуючись певної послідовності та інструкцій:

- розуміє поняття: кількісний склад числа;
- знає назви основних кольорів;
- оперує поняттями: більше – менше, ще більше (менше), так само;
- вказує при виконанні дій: перший, наступний, останній та ін.
- розпізнає цифри, сортуючи їх;
- співставляє кількість предметів із цифрою;
- самостійно аналізує результат виконаної дії, виправляє власні помилки.

1. Розвивати мислення, зорову пам'ять, спостережливість,

мовлення; формувати вміння визначати відмінні ознаки порівнюваних об'єктів;

удосконалювати навички орієнтування у просторі та засвоєння просторових

понять вчити знаходити суттєвий зв'язок між предметами; вміння

виділяти об'єкти на підставі співставлення його з іншими, вміння визначати

відмінні ознаки порівнюваних предметів; сприяти розвитку рухової

пам'яті, формувати позитивну навчальну мотивацію.

2. Шершаві цифри

Вправа «Послухай і запиши».
Гра «Чарівний мішечок»

• Маніпулює дидактичним матеріалом, дотримуючись певної послідовності та інструкцій:

- розуміє поняття: кількісний склад числа, співставляє кількість предметів із цифрою.
- автоматизовано

2. Розвиток мислення, образної пам'яті, дрібної моторики рук, уваги;

удосконалювати вміння встановлювати подібність за суттєвими та

несуттєвими ознаками, вміння знаходити суттєвий зв'язок між предметами;

сприяти розвитку рухової

НУБІП УКРАЇНИ

користується сенсорними шаблонами;

- записує цифри до 10.
- самостійно аналізує результат виконаної дії, виправляє власні помилки.

пам'яті, позитивну мотивацію.

формувати навчальну

Зона розвитку мовлення (4 год)

1. Шершаві літери.

Вправа «Шершаві слова».
Гра «Доміно з літер».

Учень:

- виконує дії, дотримуючись певної послідовності;
- працює за зразком, інструкцією;
- співставляє голосні та приголосні звуки з відповідною літерою;
- автоматизовано користується сенсорними шаблонами;
- записує літеру, відповідну почутому звукові.
- самостійно аналізує результат виконаної дії, виправляє власні помилки.

1. Розвиток мислення, образної пам'яті, дрібної моторики рук, уваги; удосконалювати вміння встановлювати подібність за суттєвими та несуттєвими ознаками, вміння знаходити суттєвий зв'язок між предметами; сприяти розвитку рухової пам'яті, формувати позитивну навчальну мотивацію.

2. Робота з різноманітними засобами для письма (з крупю).

Вправа «Картинка - слово».

- Маніпулює дидактичним матеріалом, дотримуючись певної послідовності та інструкцій;
- автоматизовано користується сенсорними шаблонами;
- підбирає картинку, відповідну прочитаному слову;

2. Розвивати мислення, мовлення, зорову пам'ять, дрібну моторику рук, увагу, розумові операції мислення (узагальнення та класифікація); удосконалювати вміння знаходити суттєвий зв'язок між предметами; формувати позитивну навчальну мотивацію.

	самостійно аналізує результат виконаної дії. виправляє власні помилки.	
3. Штрихування. Вправа «Обведи та розфарбуй». Гра «Доміно з літер».	Маніпулює дидактичним матеріалом, дотримуючись певної послідовності та інструкцій; автоматизовано користується сенсорними шаблонами; записує літеру, відповідну почутому звукові; знає назви основних кольорів; оперує назвами просторових понять; називає звук, з якого розпочинається почуте слово.	3. Розвиток мислення, образної пам'яті, дрібної моторики рук, уваги; удосконалювати вміння встановлювати подібність за суттєвими та несуттєвими ознаками, вміння знаходити суттєвий зв'язок між предметами; сприяти розвитку рухової пам'яті, формувати позитивну навчальну мотивацію.
Сенсорна зона (4 год)		
1. Ліплення пластилі. Вправа «Приклеювання кольорових кульок на картон» Гра «Рибки».	Учень: Маніпулює дидактичним матеріалом, дотримуючись певної послідовності та інструкцій; оперує назвами просторових понять: більший, менший, ще більший, однаковий і т.п. знає назви основних кольорів; самостійно аналізує результат виконаної дії, виправляє власні помилки.	1. Розвивати мислення, зорову пам'ять, мовлення, дрібну моторику рук, основні операції мислення (аналіз, синтез, порівняння); сприяти розвитку рухової пам'яті, навичок орієнтування у просторі та засвоєння просторових понять; вчити встановлювати подібність за суттєвими та несуттєвими ознаками; формувати позитивну навчальну мотивацію. 2. Розвивати мислення,

2. Робота з дидактичним матеріалом для удосконалення знань про властивості предметів.

Вправа «Котиться не котиться».

• Маніпулює дидактичним матеріалом, дотримуючись певної послідовності та інструкцій:

- класифікує фігури за зразком;
- знає назви основних кольорів;

- оперує поняттями: більше – менше, ще більше (менше), так само;

- вказує при виконанні дій: перший, наступний, останній та ін.

- користується лише вказаними деталями конструктора;

- самостійно аналізує результат виконаної дії, виправляє власні помилки, з допомогою робить висновки про властивості геометричних фігур.

3. Деталі конструктора великих форм.

Гра «Побудуємо вежу».

• Маніпулює дидактичним матеріалом, дотримуючись певної послідовності та інструкцій:

- класифікує фігури за зразком;
- знає назви основних кольорів;

- оперує поняттями: більше – менше, ще більше (менше), так само;

- вказує при виконанні дій: перший, наступний, останній та ін.;

- утворює множину 3

зорову пам'ять, здатність мислення до узагальнення та класифікації, дрібну

моторику рук; вчити зосереджуватися на

сприйнятті цілого,

вичленити в зображенні окремі контури об'єктів, розподіляти й переключати

увагу, встановлювати подібність

об'єктів; сприяти розвитку рухової пам'яті, умінню зосереджуватись,

формувати пізнавальну активність.

3. Розвивати мислення, просторове уявлення та просторову орієнтацію,

пам'ять, увагу, дрібну моторику рук, мовлення;

вчити знаходити

закономірність розміщення об'єктів; удосконалювати вміння групувати предмети за функціональною

ознакою, формувати пізнавальну активність.

	окремих предметів; знаходить та називає один, мало, багато предметів у навколишньому середовищі.	
	самостійно аналізує результат виконаної дії, виправляє власні помилки.	4. Розвивати мислення, слух, просторове уявлення та просторову орієнтацію, пам'ять, увагу, дрібну моторику рук, мовлення; вчити знаходити закономірність розміщення об'єктів; удосконалювати вміння групувати предмети за функціональною ознакою, формувати пізнавальну активність
4.Робота з шумовими коробочками. Гра «Де сховався дзвоник?».	Маніпулює дидактичним матеріалом, дотримуючись певної послідовності та інструкцій: класифікує предмети за звуком; самостійно аналізує результат виконаної дії, виправляти власні помилки.	
Зона космосу (4 год)		
1. Робота з художньою літературою, пазлами, ілюстративним матеріалом Вправа «Звідки тваринка». Гра «Де хто живе?»	Учень: знає назви тварин; здійснює пошукові операції, використовуючи картки; класифікує матеріал за зразком; самостійно аналізує результат виконаної дії, виправляти власні помилки.	1.Розвивати мислення, зорову пам'ять, розумові операції мислення (узагальнення, класифікація), мовлення, дрібну моторику рук, формувати вміння аналізувати предмети сприйняття, вчити розрізняти об'єкти живої та неживої природи; сприяти розвитку вольової регуляції, уміння зосереджуватись;
	здійснює елементарні операції при роботі з комп'ютером; класифікує матеріал за зразком;	формувати позитивну навчальну мотивацію.

- аналізує результат виконаної дії, виправляє власні помилки.

2. Робота з ІКТ.

Вправа «Хто сказав?».

• Маніпулює дидактичним матеріалом, дотримуючись певної послідовності та інструкцій;

- знає визначення понять: жива – нежива природа;
- виділяє із множини окремий предмет
- аналізує результат виконаної дії.

2. Розвивати мислення, зорову пам'ять, мовлення, основні операції мислення (аналіз, синтез, порівняння); сприяти розвитку рухової пам'яті, навичок орієнтування у просторі та засвоєння просторових понять; вчити встановлювати подібність за суттєвими та несуттєвими ознаками; формувати позитивну навчальну мотивацію.

3. Робота із дидактичним матеріалом гербарієм.

Вправа «З якого дерева листок?».

• Маніпулює дидактичним матеріалом, дотримуючись певної послідовності та інструкцій;

знає назви основних кольорів та їх відтінки; класифікує фігури за зразком;

- самостійно аналізує результат виконаної дії, виправляє власні помилки.

4. Розвивати мислення, пам'ять, увагу, дрібну моторику рук; удосконалювати вміння аналізувати об'єкти сприйняття, встановлювати подібність за суттєвими та несуттєвими ознаками,

4. Робота із дидактичним матеріалом

Вправа «Пливи, кораблику!»

НУБІП УКРАЇНИ

знаходити суттєвий зв'язок між предметами; формувати позитивну навчальну мотивацію

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ